

1919 Osmanlı Genel Seçimleri, Sol Partilerin Seçim Tavrı ve Mebus Seçilmiş Bir İşçi

The 1919 Ottoman General Elections, the Stance of Leftist Parties in the Elections, and a Worker Being Elected Deputy

Aykut Kartal¹

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi,
Gazetecilik Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: A.K. 0000-0002-1579-1736

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Aykut Kartal,
İstanbul Üniversitesi, Gazetecilik Bölümü, İstanbul,
Türkiye
E-mail: aykutkartal91@gmail.com

Başvuru/Submitted: 17.08.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested: 20.09.2023

Son Revizyon/Last Revision Received: 06.10.2023

Kabul/Accepted: 09.10.2023

Atıf/Citation: Kartal, A. (2023). 1919 Osmanlı Genel seçimleri, sol partilerin seçim tavrı ve mebus seçilmiş bir işçi. *4. Boyut Journal of Media and Cultural Studies - 4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 23, 73–100.
<https://doi.org/10.26650/4boyut.2023.1345027>

ÖZ

Osmanlı Devleti, uzun yıllar boyunca meşruti olmayan bir şekilde yönetilmiştir. Zamanla Osmanlı Devleti, dönemin gelişmelerine ayak uyduramamış, bundan dolayı hem yönetimde hem de devletin diğer kademelerinde yenilikler yapma gereği hissetmiştir. Bu yeniliklerin başında anayasanın ve seçimlerin yapılması ile meclisin oluşturulması gelmektedir. 1876 yılında hazırlanan ilk anayasa Kanun-ı Esasi ile meşruti monarşi sistemine geçilmiş, ayrıca ilk defa seçimler yapılabilmıştır. İlk seçim 1877 yılında gerçekleştirilmiş olup 1877 yılında iki kere yapılmış, sonraki seçimler 1908, 1912, 1914 ve 1919'da gerçekleştirilmiştir. 1919 seçimleri, bir yandan ülkenin işgal altında olduğu, öbür yandan ise Milli Mücadele'nin yükselişe geçtiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan diğer seçimlerden daha farklı bir atmosferde meydana gelmiştir. 1919 seçimleri, ayrıca, İTC'nin olmadığı ilk seçim olması nedeniyle birçok fırka ve cemiyetin ilgilendiği, kendi içlerinde birlik faaliyetleri yürüttüğü bir seçim niteliği de taşımıştır. Birlik faaliyetleri içerisinde sosyalist fırkalar da bulunmaktadır. Bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşı sonrası mütareke ortamındaki seçim atmosferine ve etrafındaki gelişmelere değinilmekle birlikte seçim süreci üzerinde durulacaktır. Çalışmanın kapsamı, meclisin kapanma tarihi olan 21 Aralık 1918 ile meclisin yeniden açılış tarihi olan 12 Ocak 1920 tarihleri arasındaki seçim eksenindeki gelişmelerdir. Çalışmada, literatür taramasından yararlanılmıştır. Çalışmanın amacı, Birinci Dünya Savaşı sonrası mütareke dönemindeki gelişmeleri seçim ekseninden meclisin açılışına kadar aktarabilmek, ayrıca solun siyaset sahnesinde yer almasıyla izledikleri tavrı aktararak veriler ışığında dönem okuması gerçekleştirmektir.

Anahtar Kelimeler: 1919 Osmanlı genel seçimleri, mütareke dönemi, sosyalist partiler, meclisi mebusan, milli mücadele

ABSTRACT

The Ottoman Empire was ruled without a constitution for many years. As time went by, the Ottoman Empire was unable to keep up with the developments of the period. Therefore, it needed to innovate the administration and other levels of state. At the forefront of these innovations were a constitution, the holding of elections, and the creation of a parliament. The first constitution, *Kanun-ı Esasi*, was prepared in 1876 and introduced the constitutional monarchy system, in which elections were held for the first time. The first elections occurred in 1877 and were held twice that year. The next elections occurred in 1908, 1912, 1914, and 1919. The 1919 elections took place when the country was under occupation and also experiencing the rise of the War of Independence. In this sense, the 1919 elections took place under a different atmosphere than the others. The 1919 elections also had the characteristics of one involving many parties and societies and carrying out unifying activities due to being the first election without the Committee of Union and Progress. Socialist parties

were also found that carried out unifying activities. This study discusses the election atmosphere in the armistice environment following World War I and the surrounding developments, as well as the election process. The scope of the study involves the developments along the electoral axis between December 21, 1918 when Parliament closed down and January 12, 1920, when Parliament reopened. This study conducts a literature review with the aim of conveying the developments during the Armistice Period following World War I along the lines of the election up to Parliament's opening. The study also aims to perform a period reading in light of the data by conveying the leftist stance.

Keywords: 1919 Ottoman General Elections, Armistice Period, socialist parties, Chamber of Deputies, War of Independence

Extended Abstract

By the second half of the 19th century, the demands for a constitution had begun in the Ottoman Empire. These demands began being heard with the 1848 Revolutions that started in Europe, followed by the expressions submitted for a constitution and parliamentary system. As a result of modernization and the prominent people of society being abroad, the demands for changing the administrative style, making a constitution, and establishing a parliament increased. The way to disentangle the economic and political crisis was thought to be by restricting the sultan's powers through a constitution and a parliament. By strengthening the demands for a constitutional monarchy and the accession of Abdul Hamid II to the throne as a sultan who would accept this form of government, an attempt was made to pass a constitutional monarchy in the Ottoman Empire. The First Constitution of the Ottoman Empire was issued in 1876 and was valid until the collapse of the Ottoman Empire. Parliament and elections were needed to shape and approve the Constitution. No elections had been held previously in the Ottoman Empire because of the administration. With the prepared Constitution, elections were able to be held twice in 1877. Although the Constitution had been formed, the sultan's powers cannot be said to have been restricted. Due to the Ottoman Empire's defeat against the Russian Empire in 1878 and the formation of an opposition in Parliament, the sultan's parliament was suspended indefinitely and the Constitution was shelved. For 30 years, Parliament remained closed and the Constitution repealed. As a result of the reoccurrence of constitutionalist activities in 1908, the sultan favored reopening the assembly and holding elections. The Ottoman Empire was governed by the same Constitution from 1908 until its dissolution, and the Constitution was amended six times. With the reintroduction of the constitutional monarchy in 1908, an atmosphere of freedom was established, and parties and societies took place in the political scene in the Ottoman Empire. The first of these was the Committee of Union and Progress, which was the society that ensured the redeclaration of the constitutional monarchy and had been gaining its voice in the country daily. With the redeclaration of the constitutional monarchy, elections were held, and the sultan's powers were restricted. With the 1908 elections, the Committee of Union and Progress' presence began being felt in Parliament, and this effect also showed itself again in the 1912 and 1914 elections. World War I started in 1914, and the Ottoman Empire also joined. The Ottoman Empire suffered heavy damage from the war and succumbed, facing occupation and sanctions as a result. The leaders of the Committee of Union and Progress had

caused the Ottomans to enter the war. Therefore, hostility and opposition to the Committee of Union and Progress started. With the end of the war, the Committee of Union and Progress dissolved and disappeared from the stage of history, but the fear that its influence and thoughts would resurface surrounded the environment. During World War I, Parliament had remained open, and its mandate was extended until the end of 1918. The assembly, which had opened with the 1914 elections, worked without interruption until closed by the sultan for holding elections. With the ceasefire after the war, the National Struggle had started in the Ottoman Empire while the Allies occupied the country and government and the sultan tried to get along with the Allies.

Upon entering the Armistice Period, solutions were sought for the country's independence, and many parties and societies were established. As the ceasefire continued, peace talks were held on the one hand while occupation activities continued on the other. As the country searched for a way out, the demands to hold elections and open Parliament increased. With the Armistice, leftist politics started to operate, and they too fought for elections. The 1919 Elections differed from others in that they were held during a time of many developments. This study examines the electoral developments that emerged after the closure of Parliament alongside the surrounding events. The first section of the study provides information about the election and the parliamentary experience from the adoption of the Constitution up to the 1919 election. The next section discusses the political environment and electoral developments that had occurred with the closure of the post-war Parliament and explains the attitudes of the various parties and societies. The last section of the study involves the election experiences of the leftist parties, the results of the elections, and also the reactions to a worker being elected as a deputy.

Giriş

Seçim meselesi, Osmanlı'dan günümüze kadar önem arz eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk seçimlerin yapıldığı 1877 yılından itibaren Osmanlı döneminde gerçekleştirilen seçimlerin sonuncusu 1919 yılının sonlarında gerçekleştirilmiştir. Bu seçim, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yapılan ilk seçim olmasının yanı sıra solun gerçek manada ortaya çıktığı, ayrıca Milli Mücadele'nin filizlendiği bir süreçte gerçekleşmesi bakımından yaşanan gelişmelerin irdelenmesi önemlidir.

Birinci Dünya Savaşından yenik olarak ayrılan Osmanlı Devleti'nde on yıllık İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimi son bulurken yaşananların sorumlusu olarak İttihatçılar görülmüş, akabinde İttihatçı düşmanlığının yanında İtilaf Devletleri ile iyi geçinebilme çabasına girilmiştir. Ülkenin mütareke sürecine girmesiyle bir yandan işgallerin başlaması ve yaşanan belirsizlik durumunun neticesinde fırka ve cemiyetlerin ülkenin içine girdiği girdaptan kurtulması için çaba sarf ettikleri görülmektedir. Bu mücadelenin içerisinde sol siyaset görünür bir vaziyet olarak tarih sahnesinde kendisine yer bulmuştur. Milli Mücadele'nin oluşup gelişme gösterdiği 1919 yılı, seçimlere giden süreci ve seçimi incelemek bakımından ayrı bir gerekçe niteliği taşımaktadır. Savaşın sona erip mütareke sürecinin başlamasının ardından seçimlerin gerçekleştirildiği 1919 Kasım-Aralık aylarına kadarki süreçte yaşanan gelişmeler 1919 seçimlerinin önemini kavramak bakımından gereklidir.

Gerek 1919 Osmanlı Genel seçimleri, gerek diğer Meclis-i Mebusan seçimleri ile ilgili alanda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 1919 seçimlerini geniş bir biçimde ele alan çalışma olarak Taha Niyazi Karaca'nın *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri* karşımıza çıkmaktadır. Tarık Zafer Tunaya'nın *Türkiye'de Siyasal Partiler* isimli eseri ise Osmanlı dönemindeki partilerin yapısı ve tutumlarını anlamak açısından önemli bir çalışmadır. Fatih Mehmet Sancaktar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Anayasa, Seçim ve Meclis Tecrübesi (1876-1923)* isimli çalışması ile Osmanlı'daki bütün seçim gelişmelerini değerlendirmektedir. İhsan Güneş ise *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri 1919-1935* isimli çalışmasında Atatürk'ün olduğu seçimlere yoğunlaşmıştır. Konu ile ilgili ayrıca yayınlanmamış tez çalışmaları da mevcuttur: Bahar Bilgen, *Dönemin basınına göre 1919 seçimleri ve Meclis-i Mebusân'ın oluşturulması*; Akif Peköz, *I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Meclis-i Mebusan Seçimlerinin Değerlendirilmesi*; Sebahaddin Mıhçı, *Osmanlı Parlamento Tarihinde Son Dönem* isimli çalışmalar bunlardan bazılarıdır.

Bu çalışmayı yukarıdakilerden ayıran fark, Birinci Dünya Savaşının ardından seçime kadarki süreci ele alırken özellikle sol partilerin seçim tecrübesine odaklanmak üzerinedir.

1919 Seçimlerine Kadar Osmanlı'da Seçimler ve Parlamento

Osmanlı Devleti'nde seçimlerden bahsedebilmek için ilk olarak anayasa niteliği taşıyan Kanun-i Esasi'den söz etmek gerekir. Kanun-i Esasi öncesinde herhangi bir seçimden söz etmek mümkün değildir. Bunun nedeni, halkın ya da temsilcilerin yönetime katılma

hakkının olmamasındandır. Osmanlı Devleti'nde ilk anayasa 7 Zilhicce 1293/23 Aralık 1876 yılında kabul edilmiş, bu anayasaya Kanun-i Esasi adı verilmiştir. Kanun-i Esasi, halkın temsilcilerinin devlet işlerinde söz sahibi olmasını sağlamıştır. Anayasanın bu imkânları içinde barındırması dolayısıyla seçimlerden söz etme olanağı doğmuştur (Armağan, 1967, s. 45). Kanun-i Esasi oluşturulurken birçok anayasanın incelenmesinin yanı sıra bazı paşaların tasarıları da anayasanın oluşumunda etkili olmuştur. Bu anayasa, padişah aracılığıyla *Hatt-ı Hümayun* (hükümdar kararı) biçiminde yayınlanması nedeniyle “ferman anayasa” niteliğindedir. Anayasa, 12 kısım ve 119 maddeden oluşmaktadır (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 37). Kanun-i Esasi ile iki yapıli parlamenter bir sistem düşünölmüştür. Bir ucunda padişah, diğeri ucunda ise *Heyet-i Vükela*, yani bakanların kurul halinde bulunduğı hükümet yer almaktadır (Uluşahin, 2016, s. 48). Bu iki yapıli meclisin her ikisine birden *Meclis-i Umumi* (genel parlamento) denilmiştir. Meclislerden birincisi olana *Ayan Meclisi*¹ adı verilmiş, bu meclis, Meclis-i Mebusan'ın üçte birini geçmemek kaydıyla padişah tarafından seçilmiştir (Armağan, 1967, s. 46).

Kanun-i Esasi, padişahın yetkilerinde herhangi bir kısıtlamaya yol açmamasından dolayı kurulmuş olan sistem “meşrutî monarşi” olarak adlandırılmaktadır. Halkın temsilcilerinden oluşan yapıya *Heyet-i Mebusan*² adı verilmiştir. Her ne kadar bu yapıyı oluşturan kişiler halk tarafından seçilmiş olsalar da yürütme ve yasama yetkileri padişah tarafından gerçekleştirilmiştir (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 42).

1877 seçimleri iki dereceli olarak yapılmıştır. Bu seçim sistemine göre seçmenler direkt olarak mebusları seçmek yerine mebusları seçecek olan *Müntehib-i sani*'yi, yani ikincil seçmenleri belirlemişlerdir. Çıkarılmış olan *Talimat-ı Muvakkate*³, 1877'de gerçekleştirilmiş iki seçimde de geçerli olmuştur (Turan, 2016, s. 102). Meclis-i Mebusan'ın bir an önce açılması gerektiğinden dolayı seçimler tam olarak yapılamamıştır. Bundan dolayı vilayet meclislerinin üyeleri birinci seçmen sayılmış, bu üyelerin mebusları seçmesi kararı alınmıştır. Seçimlerin sonucunda sadece 115 mebusun İstanbul'a geldiğı görölmüş, gelen mebusların içinde bazı vilayetlerden seçilmiş tek bir mebus bile yer almamıştır (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 48). İlk Meclis-i Mebusan, 69'u Müslüman, 46'sı gayrimüslim 115 mebusan oluşmuştur. Meclis-i Mebusan, II. Abdülhamid tarafından 19 Mart 1877 Pazartesi günü Dolmabahçe Sarayı'nda açılmıştır. Meclis-i Mebusan başkanlığına Ahmet Vefik Paşa seçilmiştir (Armağan, 1967, s. 54). Meclis, 28 Haziran 1877'de çalışmalarını bitirmesi nedeniyle faaliyetine son vermiştir. Birinci Meclis-i Mebusan'ın faaliyetine son vermesiyle birlikte seçim hazırlıklarına hızlıca başlanmıştır. İkinci Meclis-i Mebusan 13 Aralık 1877 tarihinde toplanmış, lakin ömrü kısa sürmüş, 93 Harbi nedeniyle süresiz olarak tatil edilmiştir. Meclis, 14 Şubat 1878 tarihinde II. Abdülhamid'in talimatıyla “tatil” edilmiştir. Mebusların zamanla hükümete karşı sergiledikleri tutumun sertleşmesi meclisin feshedilmesi sürecini hızlandırmıştır (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 53).

1 Toplumun önde gelenlerinin oluşturduğu yapı.

2 Meclis-i Mebusan ile eş anlamda kullanılmaktadır.

3 Döneminde çıkarılmış kanun hükmünde kararname.

1877 seçimlerine partiler katılmamış, sadece bireyler olarak katılım sağlanmıştır. Seçimlere yalnızca erkekler katılmış ve yalnızca erkekler seçilmiştir. Bu bakımdan genel bir seçim niteliği taşımamıştır. Seçim, erkeklerin katılım göstermesi gereken bir organizasyon olsa da taşrada seçmenlerin çoğu oy vermeye gitmemiş, idare meclisindekiler seçmen olarak hareket etmiştir.

1877 yılında yapılan seçimlerden sonraki seçimler 31 yılın ardından yapılabilmiştir. 1908 yılına doğru gelindiğinde anayasa taleplerinin tekrardan güç kazanması nedeniyle II. Abdülhamid, Kanun-i Esasi'yi tekrardan yürürlüğe koyma gereği duymuştur (Özbudun, 2016, s. 24). Yeniden yürürlüğe konulan Kanun-i Esasi ile birlikte geçici olmak kaydıyla seçim kanunu çıkarılmıştır. Bu kanuna göre seçmen olmak için 25 yaşını doldurmuş erkek olmanın dışında mülk sahibi olmak yerine belirli bir düzeyde vergi ödenme şartı yer almıştır. Aday olma yaşı ise 30'a yükseltilmiştir. Başka değişiklikler de yapılmıştır. Bu seçim de yine iki dereceli olup kadınların oy kullanma hakkı yoktur. Lakin çıkarılan seçim kanununa bakıldığında ayakları yere basan bir kanunun çıkarıldığı görülmektedir (Turan, 2016, s. 102-103). Meşrutiyetin yeniden ilanı ile birlikte seçim sürecine girilmişti. 1908 seçimleri, Meclis-i Mebusan'ın hazırlamış olduğu, lakin padişahın reddetmiş olduğu yasaya göre yapılmıştır. Yasa, 2 Ağustos 1908'de padişahın icazetiyle yürürlüğe girmiştir (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 69).

1908 seçimleri Kasım ile Aralık ayları arasında yapılmış, İttihat ve Terakki⁴ adaylarına oy verilmiştir (Armağan, 1967, s. 58). Bu seçimler, Kanun-i Esasi'nin yanında seçim kanununun ve 2 Ağustos 1908 tarihinde hazırlanmış olan seçim kanununa dair talimat ile gerçekleştirilmiştir (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 70). Seçimler 121 sancakta gerçekleştirilmiştir. Seçime iki fırka olan İTC ile Ahrar Fırkası katılmış, seçimi İTC kazanmıştır. İTC adaylarına oy verilmesinin nedeni, II. Meşrutiyet'in oluşmasını sağlayan itici güç olmasından dolayıdır. Meclis, 17 Aralık 1908 tarihinde açıldığı esnada meclisin hakimiyeti İTC tarafından sağlanmış olsa da zamanla gelişen muhalefet ile birlikte hizipleşmeler ortaya çıkmıştır. Seçimlerin ardından hazırlanan yeni anayasa ile gerçek anlamda meşruti monarşiye geçilmiştir (Özbudun, 2016, s. 25).

Yaşanan hizipleşmeler sonucunda İTC mebusları mecliste 160 kişi olarak kalmışlardır. Lakin kalmış olan 160 mebusun tam manasıyla İTC'ye bağlı olduklarından söz edilemez. Meclisteki mebuslardan sadece bir tanesi Ahrar Partisi'nden olan Mahir Sait Bey'dir. Toplamda 230 mebus seçilmesine rağmen mebusların devamsızlığından ötürü 230 mebus hiçbir vakit bir arada olmamıştır. Üçüncü Meclis-i Mebusan, çalışma süresince çeşitli nedenlerden altı farklı binada çalışmak mecburiyetinde kalmıştır (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 79). Üçüncü Meclis-i Mebusan, 18 Ocak 1912 tarihinde padişah tarafından feshedilmiştir. Fesih işlemi, anayasanın 35. Maddesine dayanarak gerçekleştirilmiş olup seçime 3 ay içerisinde gidileceği bildirilmiştir (Armağan, 1967, s. 58-59).

4 İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu satırdan itibaren İTC olarak kısaltılacaktır.

İTC'ye karşı artan muhalefet, 1911 yılında doruk noktasına ulaşmıştır. Bunun neticesinde İTC ile mücadele edebilmek adına 21 Kasım 1911 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası⁵ kurulmuştur. HİF, 11 Aralık 1911 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiş olan ara seçimi bir oy farkla kazanması sonucunda etkili bir özne konumuna geldiğini göstermiştir. İTC, yaklaşan tehlikenin farkına vararak HİF'in daha fazla palazlanmasını durdurmak için bir an önce seçimin yapılması için harekete geçmiştir. Lakin erken seçimin yapılabilmesi için Meclis-i Mebusan'ın kapatılması gerekmektedir. Bundan dolayı İTC, gücünü de bir yandan kullanarak anayasanın 35. Maddesine dayanarak meclisi kapattırıştır. Hükümetin başındaki Sait Paşa hükümeti istifa etmiş, V. Mehmet Reşad da Ayan Meclisinden almış olduğu onayın ardından 18 Ocak 1912 tarihinde meclisi dağıtmıştır (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 99-101).

Meclisin feshedilmesinin ardından 7. Maddeye istinaden seçimlere başlanmıştır. Seçimler 2 Ağustos 1908 tarihinde çıkarılmış olan seçim kanununa nazaran yapılmıştır. Seçimlerin baskı altında yapıldığı dile getirilmektedir. Seçimlere sadece İTC ve HİF katılmıştır. 1912 seçimleri ayrıca "sopalı seçim" olarak kayıtlara geçmiştir. Seçimlerin sonucunda 270 mebus seçilmiş, bu mebusların 264'ü İTC'ye mensup kişilerden oluşmuştur. Eraslan ve Olgun'a göre 284 mebus seçilmiş olup İTC mensubu olanların sayısı 269'dur. Sonradan bu meclis padişah tarafından feshedilmiş olup 1913'te yeniden seçim yapılmıştır. İTC ve HİF arasında gerçekleşen seçim mücadelesi çetin bir hava içerisinde gerçekleşmiştir. 18 Nisan'da açılmış olan Meclis, toplamda 109 gün faaliyet göstermiş olup 4 Ağustos tarihinde kapanmıştır. Bu özelliği nedeniyle en kısa ömürlü Meclis-i Mebusan özelliğini taşımaktadır (Armağan, 1967, s. 62; Eraslan ve Olgun, 2006, s. 107).

1914 seçimleri, her ne kadar meclisin feshinin ardından seçim sürecine girilse de hemen gerçekleştirilememiştir. Bunun nedeni, ülkenin Balkan Savaşına girmesinden dolayıdır. 24 Ekim 1912 tarihinde çıkarılan kararname ile imkânların uygun olduğu vakte kadar seçimler ertelenmiştir. Savaşın sona ermesinin ardından 13 Ekim 1913 tarihinde seçimlerin yapılması kararı alınmış, bir gün sonra da padişahın talebi açıklanmıştır. Seçimler Ocak ile Nisan ayları arasında yapılmış olup tek parti olarak İTC katılmıştır (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 126). Bu seçimin özelliklerden biri askeri mensupların oy veremediği ilk seçimdir (Armağan, 1967, s. 63). Meclis, 14 Mayıs 1914 tarihinde açılmış olup 21 Aralık 1918'e kadar faaliyet göstermiştir. Bu mecliste 259 mebusun görev yaptığı görülmektedir. Meclis, 26 Şubat 1918 tarihinde ortaya çıkan irade nedeniyle devamlı bir biçimde faaliyet süresi uzatılmıştır (Eraslan ve Olgun, 2006, s. 127-129). Meclis, Mondros Mütarekesinin ardından 21 Aralık 1918 tarihinde yeni seçimler yapılması için padişah tarafından feshedilmiştir.

1919 Seçimine Doğru

Birinci Dünya Savaşından yenik ayrılan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalmıştır. Devamlı bir biçimde savaşlarla boğuşan Osmanlı Devleti, gerek ekonomik gerek insan gücü açısından kendisini tüketmiş bir halde bulmuştur. Ülkeyi

5 Hürriyet ve İtilaf Fırkası, bu satırdan itibaren HİF olarak kısaltılacaktır.

savaşa soktuğu bilinen İTC'ye devamlı bir biçimde saldırılmaktadır. Bir yandan da İtilaf Devletleri, Mütarekenin içeriğine dayanarak ülkeyi işgale başlamıştı. Gerek padişah gerek hükümetin olanlara kayıtsız kalması ile birlikte Türk halkının buldukları bölgelerde yerel organizasyonlarda bulunduğu görülmüştür. Mütarekenin imzalanması ve işgal faaliyetlerin başlaması esnasında sadrazam olan Ahmed İzzet Paşa görevinden istifa edip yerine Tevfik Paşa gelmiş idi. Bu gelişmelere karşın seçimlerin yenilenmesi talebi devamlı bir biçimde gündemde kalmıştır. Mütarekenin ilk başlarında birçok fırka ve cemiyet kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Basın, ardı ardına kuruluşunu gerçekleştiren fırka ve cemiyetlerin haberini vermiştir. 26 Aralık 1918 itibariyle şu cemiyet ve fırkalar kurulmuşlardır: Teceddüd Fırkası, Hürriyetperver Avam Fırkası, Selamet-i Osmaniye Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası⁶, Sulh ve Selamet Cemiyeti, Selamet-i Amme Cemiyeti, Wilson Prensipleri Cemiyeti (Karaca, 2004, s. 25-26). Meclisin kapatılmasının ardından oluşan durumu meşru göstermek adına birçok sima ortaya çıkmıştır. Padişah yanlılığı konusunda başı çekenlerden biri *Sabah* gazetesi yazarı Ali Kemal'dir. Meclisin feshinin ardından Kanun-i Esasi'de yer alan dört ay içerisinde seçimlerin yapılmasının gereğini etkisiz hale getirmek için çareler düşünülmekteydi (Karaca, 2004, s. 20-22). Günler geçtikçe seçimlerin yapılamayacağına dair algı oluşmuştur.

Yeni yıla girilmesi ile birlikte seçim konusu güncelliğini korumuştur. 2 Ocak 1919 tarihinde seçim konusunu ele alan Tevfik Paşa hükümeti, ülkenin bir bölümünün işgal altında olmasını gerekçe göstererek seçim taleplerini reddetmiştir. Hükümet, seçimin yapılması için ülkenin normalleşme sürecine girmesinin ardından dört ay sonra seçimlerin gerçekleştirileceğini belirtmiştir. Seçim taraftarları ise ülkenin meclissiz bir şekilde yönetileceğini düşünerek tepki göstermişlerdir (Güneş, 2017, s. 4). 18 Ocak tarihi itibariyle Paris'te Barış Konferansı düzenlenmeye başlamıştır. Bu konferansın amacı, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdirmek amacıyla antlaşmaların hazırlanmasıdır. Konferansa Osmanlı Devleti geç de olsa iştirak etmiştir.

Mart ayı itibariyle Mütareke ile birlikte İtilaf Devletlerinin baskıları hissedilir bir hal almıştır. Bu baskılardan nasibini Tevfik Paşa hükümeti de almıştır. Yaşanan baskı nedeniyle Tevfik Paşa 3 Mart'ta istifa etmek zorunda kalmıştır. Tevfik Paşa'nın istifasının ardından yeni kabineyi kurmak için görev Damat Ferid Paşa'ya verilmiştir. HİF ise mevcut durumdan faydalanarak fırka hükümeti kurmak için girişimlere başlamıştır. Kabine listesinin yürürlüğe konması ile HİF kabinesinin olduğu barizdir (Menteşe, 1986, s. 236). 4 Mart tarihinde göreve gelen Damat Ferid Paşa hükümeti, göreve geldiği ilk andan itibaren yer yer seçimin yapılması ve seçim kanununu uygulamak gibi düşünceleri toplantılarda görüşmüştür. Kurulan hükümete bakıldığına içerisinde HİF başkanı ile önemli üyelerinin yer aldığı görülmektedir. Bu hükümet, seçim yanlısı bir tutum sergilemiştir. Lakin hükümetin tutumu yer yer birbiriyale çeliştiği gibi net bir biçimde seçime dair hükümde bulunmamıştır (Sancaktar, 2021, s. 161). Refik Halid Karay, Damat Ferid Paşa'nın hükümete gelmesi nedeni ile şu sözleri dile getirmiştir:

6 Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Mütareke süreci ile birlikte küllerinden doğduğunu söylemekte bir sakınca yoktur.

7 Taha Niyazi Karaca, bu toplantı tarihini 4 Ocak olarak belirtmiştir.

“Acaba o [Damat Ferid], ötekiler, hepimiz bu yükün altından kalkabilecek miydik? Ümitsizdim. Ümitsizdim ama, nihayet, on iki senelik yıkıcı bir mağduriyetten sonra hükümeti ele geçirmek bana bir muvaffakiyet gibi görünüyordu. Herhalde diyordum, Tevfik Paşa’yı aratmayız ve İttihatçılara rahmet okutmayız. (...)Her işte ve her hadise karşısında “Hürriyet ve İtilaf”çılar yalnız “İttihat ve Terakki”cileri düşünürler: Mademki onlar senelerce hükümeti ellerinde tutmuşlardı, artık sıra bizimdi: Şimdi senelerce de biz hükümran olacaktık... İşte, o gün etrafıma baktıkça, konuştukça herkeste bu kanaati, bu yanlış hükmü görüyordum” (Karay, 2015, s. 138-139).

Yeni kurulan kabine telgraflar ile kutlanmış, ayrıca İtilaf Devletleri de bu durumdan hoşnut olmuşlardır. 6 Mart tarihinde Vahdet-i Milliye⁸, yayınlamış olduğu beyanname ile kuruluşunu ilan etmiştir. Bununla birlikte vilayetlere programlarını ileterek Vahdet-i Milliye hareketine katılım çağrısı yapılmıştır. Hükümet, 8 Mart’ta programını beyan etmiş, program, HİF programı olmakla birlikte İtilaf Devletleriyle hareket edileceğini göstermiştir. Damat Ferid Paşa, İTC taraftarlarıyla mücadele edip cezalandırılacaklarını tekrarlamışlardır (Karaca, 2004, s. 42-52). İnönü, İTC düşmanı hükümetlerin özelliği hakkında şunları dile getirmektedir:

“İtilaf Devletleri, iç ve dış politika bakımından ve propaganda olarak bizi nelerden mahkûm etmek, mesul tutmak istiyorlarsa, onlardan evvel teşebbüse geçmek. Böyle de yaptılar. Birçok insanı tevkif ettiler. Esas fikir şu: Çok fena, çok zalim bir idareden geçmiştir. İtilaf Devletleriyle zararsız bir sulh yapabilmek için, onlara itimat telkin etmek, bunun için de onların mahkûm ettikleri bütün insanları cezalandırmak lazımdır. Bu, kendilerinin vaktiyle birçok ıstırap çekmiş, birçok mahrumiyetlere uğramış olmalarının mukabelesi mahiyetinde görünmüyor, memleket menfaatleri uğruna İtilaf Devletleriyle iyi münasebetlere girebilmek için zaruri bir hamiyet borcu şekline bürünüyor” (İnönü, 1985, s. 169).

22 Mart tarihine gelindiğinde Meclis-i Vükela⁹ toplanmış, görüşmeler esnasında seçimlerin yapılmasının mümkün olduğunu, lakin azınlık haklarının verilmesi, yani intihab-ı nisbi¹⁰ yöntemi ile gerçekleştirilebileceğini belirtmişlerdir. Hükümet, aynı gün seçimler adına bir kararnamenin hazırlanması için talepte bulunmuştur. Seçimlerle ilgili herhangi bir adım atılmamasından dolayı seçimlerin yapılmayacağına dair söylentiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Seçimlerin yapılmasına dair kararname hazırlanma talimatı veren Birinci Damat Ferid hükümeti, sonraları bu konu hakkında girişimde bulunmamıştır (Karaca, 2004, s. 56-59).

8 Vahdet-i Milliye, bazı kaynaklarda Milli Blok ya da Ulusal Birlik olarak geçmektedir.

9 Meclis-i Vükela, sadrazam ve nazırların başkanlığında toplanmış olan meclis. Belgelerde Encümen-i Mahsûs, Encümen-i Mahsûs-ı Vükela, Meclis-i Hâs, Meclis-i Meşveret, Meclis-i Hâss-ı Vükela, Meclis-i Hâss-ı Meşveret, Meclis-i Hâss-ı Âli, Meclis-i Âli-i Vükela, Meclis-i Mahsûs-ı Vükela, Meclis-i Mahsûs ve Hey’et-i Vükela gibi değişik isimlerde yer aldığı bilinmektedir (Akyıldız, 2003, s. 251).

10 İntihab-ı Nisbi, ya da Nispi Temsil, fırkaların ya da adayların aldıkları oy potansiyeline göre parlamentoya göreceli olarak yansıtıldığı seçim sistemidir.

Mayıs ayına gelindiğinde Birinci Damat Ferid Hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. Hükümetin istifa etmesinin en önemli nedeni olarak 15 Mayıs tarihindeki İzmir işgali karşımıza çıkmaktadır. İstifanın gerçekleşmesi kabinde bulunan nazırların talebiyle meydana gelmiştir. Hükümetin istifasının ardından dört gün sonra İkinci Damat Ferid hükümeti kurulmuştur. İki gün önce padişah ile görüşen Damat Ferid, padişahın umutsuz durumu ve ısrarının etkisiyle yeniden hükümeti kurmaya girişmiştir. Kurulmuş olan hükümet birincisi gibi saray eksenli bir hükümet özelliği taşımıştır. İkinci Damat Ferid hükümeti kurulurken Damat Ferid'in HİF'in dışında bu sefer kabinde Sulh ve Selamet Fırkasına da yer vermek istediği görülmektedir. Lakin bu durum HİF'in aldığı tavrı nedeniyle gerçekleşmemiştir. Yeni kurulan hükümet, seçimler konusunda kendisini gösterebilmek adına Milli Şura kurmak için Saltanat Şurası¹¹ kurulmasına karar vermiştir. Hükümetin buradaki yaklaşımına bakıldığında halkı yatıştırma amacının yattığı görülmektedir (Karaca, 2004, s. 62-65). Damat Ferid Paşa, sadrazam olduktan sonra HİF'i uzaklaştırmak adına çaba sarf ettiği görülmektedir (Karay, 2015, s. 150).

İkinci Damat Ferid Paşa hükümeti kurulduğunda seçim konusunda bir görüş ayrılığı bulunmamaktaydı. Kurulmuş olan yeni kabine, seçimin bir an önce yapılması taraftarı olmuştur. Kabine aracılığıyla görevlendirilmiş olan Dahiliye Nezareti¹², hazırlıkların tamamlanmasıyla birlikte birkaç güne seçimlerin kesinlikle yapılacağını dile getirmiştir. Osmanlı Devleti, İzmir'in işgal edilmesinin ardından kendisini dinlemek için Paris Konferansına çağırılmıştır. Konferansa Damat Ferid Paşa katılım göstermiştir.

19 Mayıs günü, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak basması, Milli Mücadele'nin başlangıcı olarak kabul edilir. Sancaktar'a göre Damat Ferid Paşa hükümeti, seçim kararı alırken Mustafa Kemal Paşa'nın başını çektiği hareketi engellemek için bu kararı almıştır. Seçim öncesinde de Damat Ferid Paşa hükümeti Mustafa Kemal Paşa hareketini devamlı bir biçimde takip ederek engel olmak istemiştir (Sancaktar, 2021, s. 163-164). Mayıs ayının 23'ünde Milli Kongre¹³, 35 fırka ve cemiyeti içinde barındıran bir yapı olarak toplanmış, milleti temsil edebilmek adına Milli Şura'nın kurulması kararına olumlu yaklaştıklarını bildirmişlerdir. Saltanat Şurası'nın kurulması halk üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. Ayrıca toplantılara İtilaf Devletleri de ilgi göstermiştir (Karaca, 2004, s. 67, 71).

Haziran ayının birinci günü toplanan Meclis-i Vükela, gerçekleştirdiği oturumda meclisin açılmaması vaziyeti karşısında milletin taleplerini temsil etmek amacıyla Meclis ve Şura'nın kurulma şartlarının belirlenmesi adına karar almıştır. Milli Şura'nın oluşturulması düşüncesi ortalıkta dolaşırken Meclis'in nasıl şekil alacağına dair çeşitli düşünceler ortaya atılmıştır (Karaca, 2004, s. 74). 5 Haziran günü hükümet, seçimin yapılmasına karar vermiş, ayrıca seçim kanununda değişiklik yapılması için komisyon kurdurmuştur. Ülke bir yandan işgal

11 Saltanat Şurası, İzmir'in işgalinin ardından kurulmuş olan, hayati sorunları ele alan danışma kurulu.

12 Dahiliye Nezareti, Osmanlı'da içişleriyle ilgilenen bakanlıktır.

13 Milli Kongre, 29 Kasım 1918'de kurulmuş olan göz doktoru Esat (Işık) Paşa'nın gelişmeler ile ilgilendiği, fırka ve dernekleri ülkenin faydası için birleştirmeyi gaye edinmiş dernektir. Detay için bkz: Tunaya, 1984, s. 150-160.

altındayken ve barış görüşmeleri devam ederken toplanacak olan meclisin Milli Şura şeklinde mi yoksa Meclis-i Mebusan şeklinde mi toplanacağı konusunda netlik söz konusu değildir. Lakin ne olursa olsun meclisin yapısı fark etmeksizin seçimlerin yapılması gerekmektedir. Evkaf Nazırlığı¹⁴ görevini üstlenen Hamdi Efendi, tek dereceli bir seçimin yapılmasını daha faydalı olacağına kanaat getirmiştir. Hükümet üyelerinin büyük bölümü, ülkenin işgal altında olduğunu öne sürerek seçimlerin ertelenmesini istemişlerdir. 23 Haziran 1919'da Ali Kemal Bey, yaptığı açıklamada seçimlerin ertelenmesinin gereğini detaylıca anlatmış, bunun sonucunda seçimlerin yapılması konusu kapanmıştır. Seçimlerin askıya alınması sürecinde hem basında hem de fırkalarda farklı görüşler meydana gelmiştir (Güneş, 2017, s. 5-6). Dönemin bazı aydınları, cemiyetleri ve fırkaları, seçimlerin yapılması gereğini temellendirmişlerdir. Fırkalar, seçimlerin yapılmasının gereğinin üzerinde durmuşlar, işgal altında bulunan toprakların seçime engel teşkil etmeyeceğini, bundan dolayı seçimlerin muhakkak yapılması gereğini vurgulamışlardır (Karaca, 2004, s. 82-83).

Temmuz ayına gelindiğinde Milli Ahrar Fırkası¹⁵ seçime dair beklentilerinin suya düşmesi nedeniyle protesto mahiyetinde bir muhtıra yayınlamıştır. Bu muhtıra 4 Temmuz'da gazetelerde yayımlanmıştır (Karaca, 2004, s. 83). Kamuoyunda seçim gündeminin devamlı bir hal alması nedeniyle yaşanan baskıların etkisiyle 11 Temmuz tarihinde Meclis-i Vükela'da seçim konusu yeniden görüşülmüştür. Nazırların büyük bölümü seçim yapılması taraftarı olmuştur (Güneş, 2017, s. 7). 20 Temmuz tarihinde Paris Barış Konferansından dönmüş olan Damat Ferid Paşa, yeniden hükümeti kurma çabasına girişmiştir. Damat Ferid Paşa, aynı gün yayınlamış olduğu beyannamede ülkede yaşanan karışıklıklardan kendisinin sorumlu olmadığını belirtmiştir (Karaca, 2004, s. 92-93). Damat Ferid Paşa'nın konferanstan "eli boş ve hatta hakarete uğramış olarak dönmüş bulunması" nedeniyle Mustafa Kemal Paşa, "Belki bu akıbet Damat Paşayı bir nebze mütenebbih¹⁶ etmiştir" cümlesini etmiştir (Kansu, 2019, s. 142). Paris Barış Konferansında olumsuz sonuçla dönmesi sebebiyle ülkenin içerisinde türdeş olmayan yapıda bir hükümet yerine tarafsız şahıslarca yeni bir hükümetin kurulması görüşü ortaya atılmıştır. Buna takiben 21 Temmuz tarihinde Damat Ferid Paşa istifa etmiş, fakat padişahın emriyle yeniden hükümet kurması için yetki verilmiştir (Güneş, 2017, s. 7). Kurulan yeni kabinenin özelliği tarafsız görünen kişilerden oluşmasıdır. Üçüncü Damat Ferid hükümetinin kurulmasının ardından tepkiler ve hayal kırıklıkları oluşmuştur. Oluşan hoşnutsuzluğu dile getirmek adına 21 Temmuz tarihinde toplanmış olan fırkalar tepkilerini dile getirirken yeni kabinenin oluşmasının tehlikeli olacağını dile getirmişlerdir. Üçüncü Damat Ferid hükümetinin kurulması sonucunda Meclis-i Vükela memuru Ahmet İzzet Paşa ile Tefvik Paşa görevlerinden ayrılmıştır. Üçüncü Damat Ferid hükümetinin kurulması ile gündeme ilk

14 Evkaf Nazırlığı, Evkaf-ı Hümâyün Nezâreti olarak da bilinmektedir. Osmanlı'daki vakıflardan mesul bakanlıktır.

15 Milli Ahrar Fırkası, 4 Mayıs 1919'da kurulmuştur. Ahrar Fırkasını canlandırmayı amaç edinmiş olan fırka dar kadro yapısına sahip olmuştur. *Söz* ile *Tarık* gazeteleri kendilerini resmi yayınları gibi desteklemiştir. İTC karşıtı bir çizgide hareket etmiştir. Sınırlı milliyetçilik düşüncesini ilke olarak benimsemişlerdir (Tunaya, 1984, s. 460-462).

16 Mütenebbih: aklı başına gelmek.

olarak seçimler gelmiştir. Daha önceki kabinelerde bu durum geçirtilmiş, lakin kamuoyu baskısı ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin mevzi kazanması sonucunda seçim için adım atılması gereği doğmuştur. Padişah ve Damat Ferid, her ne kadar seçim yapılması taraftarı olmasalar da kamuoyunu sakinleştirmek adına bazı adımlar atmaları gerekmiştir (Karaca, 2004, s. 96, 99). Yeniden kurulan Damat Ferid Paşa kabinesi, Mustafa Kemal Paşa'nın başını çektiği hareketin etkisini bir yandan zayıflatıp öbür yandan toplanacak kongreleri engellemek ve almış oldukları kararları etkisiz kılmak adına seçim mevzuunu dillendirmiştir. Karay, Mustafa Kemal Paşa'nın izlediği siyaset ile ilgili şu görüşte bulunmuştur:

“Mustafa Kemal Paşa hakikaten mevkiini terk edemez, Anadolu'yu bu aciz kabinenin elinde bırakamazdı. Değil o, ben bile yerinde olsa idim, ağzımı açar, gözümü yumar, söylemedik lakırdı bırakmaz ve merkezden gelecek emirlere kulak asmazdım” (Karay, 2015, s. 234).

23 Temmuz günü Erzurum Kongresi toplanmıştır. 27 Temmuz'da toplanmış olan Meclis-i Vükela, seçimlerin yapılması kararını almıştır. Seçimlere hiçbir şekilde müdahale edilmemesini, karşı gelenlerin ise cezalandırılmasına dair tamimde bulunmuştur. Ayrıca hükümet, asker olanların seçmen olmasını ve aday olmalarını engelleyerek politikaya karışmalarını engellemeye çalışmıştır (Güneş, 2017, s. 8). Meclis-i Vükela, almış olduğu seçim kararını 30 Temmuz'da resmi hale getirmiştir (Karaca, 2004, s. 100). Her ne kadar seçim kararı alınmış olsa da kamuoyu nezdindeki etkisi az olmuştur. Seçim kararı öncesinde ateşli seçim taraftarı olan HİF, almış oldukları ani karar ile gayrimüslimlerin seçimlere katılamaması durumunda kendilerinin de iştirak etmeyeceklerini belirtmişlerdir (Karaca, 2004, s. 106).

Ağustos ayına gelindiğinde Sulh ve Selamet Fırkası, seçimin en erken vakitte yapılmasına dair açıklamada bulunmuş, adaylarının belirlenmesi sürecini şubelerine bırakmış, İstanbul'da oyların bölünmesini engellemek için işbirliği yapacaklarını açıklamışlardır. Çiftçiler Derneği¹⁷ ise aynı tarihlerde toplantı düzenleyerek seçim konusunu görüşmüştür. Ahali İktisat Fırkası¹⁸ da seçimlere katılacaklarını, ayrıca diğer fırkalar ile işbirliği yapabileceklerini belirtmiştir (Güneş, 2017, s. 9-10). 7 Ağustos tarihinde Erzurum Kongresi son oturumunu gerçekleştirmiştir. İtilaf Devletlerinin temsilcileri, yapılacak olan seçimlerde İTC yanlılarının mecliste yer alacaklarını düşündüklerinden, ayrıca işgal edilen bölgelerde seçim yapılması talebini geleceklerini bildiklerinden ötürü seçimlerin yapılmaması yönünde hareket etmişlerdir. İtilaf Devletlerinin seçimlerin yapılmaması talebinden ötürü Damat Ferid Paşa,

17 Çiftçiler Derneği, 2 Şubat 1919'da İstanbul'da kurulmuştur. 1910'da “Osmanlı Çiftçi Derneği” adıyla cemiyet olarak faaliyet sürdürmüştü, İTC ile yakın ilişkilerde bulunmuştur. 1919 seçim atmosferinin etkisiyle alınan karar nedeniyle fırka olmuşlardır. Kurucuları ve üyeleri toprak sahipleridir. Yayın organı *Çiftçiler Derneği Mecmuası*'dır. İttihatçı gelenekten gelmiş olup Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini desteklemişlerdir (Tunaya, 1984, s. 364-366).

18 Ahali İktisat Fırkası, 1918 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Siyaset sahnesine ekonomik bakış açısı getirerek ön plana çıkmıştır. Yayın organı *Ticaret-i Umumiye* gazetesidir. Fırka teşkilatlanma anlamında başarısız olmuştur. Anadolu Hareketi ile ilişki kurmak için Milli Kongre'de yer almıştır (Tunaya, 1984, s. 161-162).

Ağustos sonuna kadar seçimleri engelleme talebi doğrultusunda hareket etmiştir (Karaca, 2004, s. 136).

Eylül ayına gelindiğinde seçimin gerçekleştirilebilmesi için hazırlıkların yetersiz olduğu sarihdir. Bazı bölgelerde hazırlıklar yeni başlamışken, bazı yerlerde ise hiçbir hazırlığın yapılmadığı görülür (Sancaktar, 2021, s. 167). 4 Eylül günü Sivas Kongresi toplanmaya başlamıştır. Milli Ahrar Fırkası, 10 Eylül tarihinde belirlemiş oldukları adayları kamuoyuna duyurmuşlardır. Çiftçiler Derneği ise Eylül ayı itibarıyla adaylarını belirlememelerine karşın adaylarının seçimlerin başlanması ile ilan edeceklerini belirtmişlerdir. HİF, her ne kadar seçimlere katılmayacağını söylese de seçim çalışmalarından uzak durmamışlardır. Fırka yönetiminde görevli Zeynelabidin Bey¹⁹, fırka adaylarını Sulh ve Selamet Fırkası ile belirleyeceklerini söylemiştir (Karaca, 2004, s. 107). 11 Eylül tarihinde sekizinci oturumu gerçekleştirilen Sivas Kongresi'nde Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin 16 kişiden oluşan Heyet-i Temsiliyesi²⁰ seçilmiş, Cemiyet'in kuruluşu ile ilgili dilekçe valiliğe verilmiştir. Sivas Kongresi'nde Meclis-i Mebusan'ın Anadolu'da toplanması durumu ile ilgili görüş Mustafa Kemal tarafından dile getirilmiştir. Kongredeki görüşmeler süresince Mustafa Kemal ayrıca, Anadolu-İstanbul arasındaki görüşmelerin kesilerek bir şekilde basınç uygulanması gereğini vurgulamıştır (Karaca, 2004, s. 151).

12 Eylül akşamında gerçekleştirilen toplantıda Mustafa Kemal Paşa, seçimlerin yapılması ile ilgili şu sözleri dile getirmiştir:

“Fihakika kongre bitti. Fakat Meclisi Mebusan intihabatının tesrii [seçimin hızlandırılması], Meclisi Mebusan'ın mahalli içtimanın tesbiti [meclisin toplanma yerinin belirlenmesi], ve bazı valilerin vaziyeti gibi bizi birinci planda karar ve tedbir almaya sevkeden bazı mevzular var ki, bunların hal ve intacı [bitirme gereği] bize düşüyor. Kongreyi tasvibinizi almadan bu bahislerle alakadar ve meşgul etmeyi yerinde bulmadım” (akt. Kansu, 2019, s. 252).

12 Eylül itibarıyla Cemiyet, İstanbul hükümeti ile ilişkilerini kesme kararı almış, bunun üzerine 20 Eylül'de padişah Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetine karşı tavır almıştır. Lakin Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, bir an evvel seçimin yapılması taraftarı olduğunu göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa da 23 Eylül'de yayınlamış olduğu genelgede seçim hazırlıklarının ne vaziyette olduğuna dair yanıt vermeyen yöneticileri uyarmıştır (Güneş, 2017, s. 12). Orbay, anılarında bu süreci şöyle aktarmıştır:

“...(Heyet-i Temsiliye) olarak, bu mesele ile meşgul olmak zaruretini [gereğini] duyduk. Bütün valilerle, kumandan ve belediye reislerine ve bu arada Müdafaa-i

19 Muhammed Zeynelabidin Bey, 1908 ve 1912 seçimlerinde İTC'den Konya Mebusu olarak seçilen din görevlisi. Meclis-i Ayan görevinde de bulunmuştur. HİF liderlerinden olup Konya teşkilatını kurmuştur.

20 Heyet-i Temsiliye, Erzurum Kongresinde alınan karar ile kurulmuş olup Sivas Kongresinde yetki alanı genişletilmiş olan Milli Mücadele'nin yürütme organıdır. 16 kişiden oluşmuş olup başkanı Mustafa Kemal Paşa'dır. Detaylar için bkz: İğdemir, 1975; Baykal, 1974.

Hukuk Cemiyeti merkez heyetlerine gönderdiğimiz talimatlarla; “Merkezî Hükümetin milleti aldatarak mebus seçimini aylardır yapmamış olduğunu, halbuki davet edildiği sulh konferansına verdiği nota ile, Toros’un ötesindeki vilâyetlerimizi terke razı oluşumuz gibi, milletin rızasına aykırı birçok teşebbüslere giriştiği sabit olduğundan, daha bir müddet murakebesiz [denetimsiz] kalmasından doğacak tehlikelerin büyüklüğünü” tebarüz ettirerek [belirme] en kısa zamanda seçimlerin yapılmasına karar verdiğimizizi bildirip, bu hususta her yerde hazırlıklara başlanmasını istedik. (...) Aynı zamanda., Merkezî Hükümetle - muvakkat [geçici] bir zaman için de olsa- bağlılığımızın kesilmiş olduğundan, Anadolu hükümete kalmış durumda bulunuyordu ki, bu halin devamı da elbette çok mahzurlu idi. Bu sebeple, yine Umumî Kongre Heyeti olarak verdiğimiz .. kararı, gereken yerlere yayınladık (...) Bu tebliğimizle, o gün için İstanbul’dan ayrı, Anadolu’da muvakkat bir hükümet kurmuş oluyorduk ki, gelişen duruma göre başka çare de yoktu” (Orbay, 1993, s. 278-280).

Anadolu’dan devamlı bir biçimde telgraflar gönderilmiş olup Damat Ferid Paşa Hükümeti’nin düşmesi, ayrıca kurulacak hükümetin fırkalarla ilişkisinin olmaması gereği üzerine vurgu yapılmıştır. Yaşanan baskılar dolayısıyla padişah 20 Eylül günü bir beyanname yayınlarak hükümete sahip çıkmış, halkı sükûna davet etmiştir. Lakin beyannameye rağmen Heyet-i Temsiliye yaklaşımından vazgeçmemiş, bunun üzerine 24 Eylül günü İstanbul’daki yabancı elçiliklere gönderilen beyanname hükümetin mutlaka değiştirilmesi gereği belirtilmiştir. 25 Eylül itibarıyla oluşan basınca dayanamayan hükümet, Kerim Paşa vasıtasıyla Anadolu ile irtibata geçmiş, bu görüşmeler 28 Eylül’e kadar sürmüştür. Seçimlerin bir an önce yapılabilmesi için fırkalar ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti’nin baskı yaptığı görülmektedir. Eylül sonuna gelindiğinde ise seçimlerin yapılamayacağı düşüncesi hakim olmuştur. Seçimlerin başlayabilmesi için en azından bir buçuk aylık bir süreye gerek duyulmaktadır (Karaca, 2004, s. 111, 157-159). 30 Eylül günü gerçekleştirilen Meclis-i Vükela toplantısında hükümetin istifası görüşülmüş, görüşmelerin sonunda Damat Ferid Paşa hükümeti istifa etmiştir. Bir gün sonra ise rahatsızlığından ötürü istifa ettiğine dair dilekçesini saraya göndermiştir. Hükümetin istifa etmesi durumunu İtilaf Devletleri “Anadolu’nun büyük bir zaferi ve güç gösterisi” şeklinde tanımlamışlardır. Üçüncü Damat Ferid Hükümetinin istifa etmesi sonucunda birçok kesimin bu durumdan memnun olduğu görülmüştür. Yeni hükümeti kurması için ilk olarak Tefik Paşa görevlendirilmek istenmiş, lakin görevi kabul etmemesi nedeniyle görüşmelerde bulunan Ali Rıza Paşa’ya sadrazamlık görevi verilmiştir. Ali Rıza Paşa, önceki kabineden bir kısım nazırı yeni kabineye katmıştır. Ali Rıza Paşa hükümetine verilen görev anlaşmazlıkların giderilmesi dışında seçimlerin bir an önce gerçekleştirilmesi üzerinedir (Karaca, 2004, s. 160-165). Ali Rıza Paşa’nın atanması nedeniyle seçim sürecinde hızlanma meydana gelmiştir (Güneş, 2017, s. 14).

Ali Rıza Paşa, 2 Ekim tarihinde göreve gelmiştir. Ali Rıza Paşa hükümetinin kurulduğu ilk toplantıda seçim konusu görüşülmüş, akabinde seçim sürecinin hızlandırılması adına çalışmalar başlatılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, yeni hükümetin kurulduğunu öğrendikten sonra 2-3 Ekim günlerinde genelge yayınlamış, Anadolu’nun hükümetten beklentilerini dile

getirmiştir. Yeni hükümetin kurulmasıyla Heyet-i Temsiliye ile hükümet arasında pazarlık süreci meydana gelmiştir. Hükümet, 6 Ekim tarihinde seçimlerin yapılacağını deklare etmiş, tarafsız, adil, hiçbir fırka dayanmayacağını belirtmiştir. Hükümetin aldığı seçim kararı kamuoyunu nezdinde memnuniyet uyandırmıştır. Seçim kararnamesinin yayınlanmasından birkaç gün sonra gerekli hazırlıklara başlanmıştır (Karaca, 2004, s. 176, 180). 7 Ekim tarihinde Meclis-i Vükela tarafından seçim kararnamesi yayınlanmıştır. Hükümet ise bildiri yayımlayarak Meclis-i Mebusan'ın en kısa sürede toplanmasının yanında seçimin özgür bir biçimde yapılmasına önem vereceklerini belirtmiştir (Güneş, 2017, s. 15-16). Ali Rıza Paşa'nın göreve geldiği gün Mustafa Kemal Paşa, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kararlaştırılan amaçlara uyulması, meclisin toplanmasına değin ülke hakkında herhangi bir garanti sürecine girilmemesi ve barış konferansında yer alacak kişilerin akıllı ve bilgili olması durumunda hükümeti destekleyeceğini belirtmiştir. Ali Rıza Paşa hükümeti ile Anadolu Hareketi arasında anlaşma süreci yazışmalarla yürütülmüş, uygun zemin yaratılmasının ardından yüz yüze görüşme kararı alınmıştır (Sancaktar, 2021, s. 169).

Seçimlerin bir an önce yapılıp gerçekleştirilmesi için Dâhiliye Nezareti yeni bir kararname yayınlamıştır. Kararname, yayınlanmasının ardından on beş gün içerisinde seçme hakkına sahip olan Osmanlı vatandaşlarının buldukları seçim şubesine giderek ikinci seçmenleri belirlemesi gerekiyordu. Birinci seçmenlerin sayısına bakılmadan hemen ikinci seçmenlerin seçilmesine geçilecekti. Seçimler için 16 maddelik talimatname hazırlanmış, 19 Ekim tarihinde ise onaylanmıştır (Sancaktar, 2021, s. 169). Hükümet ile Anadolu heyeti, 20 Ekim tarihinde yüz yüze görüşmeye başlamış, hükümeti temsilen Salih Paşa²¹ heyeti görev almış, Amasya'da gerçekleşen görüşmelerde Salih Paşa'yı Mustafa Kemal, Bekir Sami²², Rauf²³ ve Vasıf Bey²⁴lerden oluşan heyet karşılamıştır. Görüşmeler aynı gün başlamış, Anadolu heyeti, dokuz maddeden oluşan taleplerini sıralayarak bu talepler konusunda ısrarlı olmuşlardır. Hükümet ile Anadolu heyetinin görüşmeleri üç gün sürmüş, toplamda üçü açık beşi gizli olmak üzere sekiz başlıkta²⁵ anlaşmışlardır (Karaca, 2004, s. 190, 194). Bu görüşmeler Amasya Mülakatı olarak adlandırılmıştır. Yapılan anlaşmaya göre seçimlere kesinlikle müdahale edilmeyecek, İTC ile ilişkili kişilerin de mebus olmasına imkân tanınmayacağı (Sancaktar, 2021, s. 170).

1919 seçimleri, Kasım ve Aralık ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Kasım sonu itibariyle birçok yerde ikinci seçmenler seçilmemiş ya da yeni başlanmış, işgal altında olan İzmir

-
- 21 Salih Hulusi (Kezrak) Paşa, 218. Osmanlı sadrazamı. Çerkez asıllı general. Damat Ferid Paşa ve Ali Rıza Paşa hükümetlerinde Bahriye Nazırlığı (Donanma Bakanı) görevinde bulunmuştur.
 - 22 Bekir Sami Kunduk (Kunduh), çeşitli yerlerde memurluk yapmış olup en son Beyrut'ta valilik görevinde bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı ile Milli Mücadele'de yer almış olup Erzurum Kongresinde Heyet-i Temsiliye üyesi seçilmiştir.
 - 23 Rauf Orbay, eski Bahriye Nazırı. Mondros Mütarekesini imzalamıştır. Ahmet İzzet Paşa kabinesinden sonra görevinden ayrılarak Milli Mücadele'ye katılmıştır. Heyet-i Temsiliye üyeliğinde bulunmuştur.
 - 24 Mustafa Vasıf Karakol, Kara Vasıf olarak da bilinmektedir. İTC içerisinde yer almış olup Karakol Cemiyetini kuranlardan biridir. Hakkında idam kararı çıkarılması nedeniyle Mustafa Kemal Paşa ile iletişime geçtikten sonra Milli Mücadele'ye katılmış, Heyet-i Temsiliye üyeliğinde bulunmuştur.
 - 25 Sancaktar, yedi protokol imzalandığını, ikisinin gizli olduğunu belirtmektedir. Bknz: Sancaktar, 2021, s. 170.

ve Adana’da ise seçimler başlanmamıştı. İki şehir için ise İtilaf devletleri ile görüşmeler yapılmıştır. Lakin gereken izin alınamamış, fakat Adana için farklı bir yöntem izlenmiştir (Sancaktar, 2021, s. 174).

Bir yandan seçim koşullarında öbür yanda ise meclisin nerede olacağı konuşulmaktaydı. Meclisin nerede toplanacağı sorunsalı uzun süre gündemde kalmıştır. Cemiyet ile hükümet arasında Amasya görüşmelerinde bu konu görüşülmüş, lakin sonuca bağlanamamış, Kasım sonuna değin gündemde kalmıştır. Meclisin toplanma yeri konusu Sivas Kongresinde görüşülmesine rağmen bir neticeye bağlanamamıştır. İngilizler ise meclisin Bursa’da toplanması taraftarı olmuştur. Böyle düşünmelerinin nedeni, Türkleri Anadolu’nun içerisine doğru iteleyip kritik bölgelerdeki yönetimini sona erdirmek üzeredir (Karaca, 2004, s. 213-14). Mustafa Kemal Paşa, meclisin yeri konusunda şu sözleri dile getirmiştir.

“Milletvekillerinin İstanbul’da toplanması çok tehlikeli ve sakıncalıdır. Çünkü millet ve memleketin geleceği konusunda söz söyleyecek milletvekillerinin tam güven içinde bulunan bir yerde toplanmaları şarttır. Oysa halkına bir miting bile yapmaya izin verilmeyen, camilerinde durumdan sızlanan insanların bulunduğu bir şehirde, özellikle İngilizlerin her türlü etkisi altında bulunan İstanbul’da hür bir Meclis-i Mebusan’ın toplanması kolay görülmemektedir” (aktaran Güneş, 2017, s. 19).

Fırka ve Cemiyetlerin Seçim Tutumları²⁶

Mondros Mütarekesi ile 1920 yılının başına kadarki sürece kadar 33 adet fırka ve derneğin kurulduğu görülmektedir. Bu yapıların dışında gizli yapıların da olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca bu yapıların hepsi seçimler ile ilgilenmişlerdir. Seçime katılan yapıların büyük bölümünün sadece İstanbul’dan aday gösterdiği görülmüştür. Seçimlerin yapılması için en istekli öznenin Heyet-i Temsiliye olduğu sarihtir. Heyet-i Temsiliye, başından itibaren Meclis-i Mebusan’ın açılmasını ve ülkenin kaderini belirlemesini savunmuştur. Seçimlerin yapılması da Heyet-i Temsiliye’nin başarısı olup, ayrıca başkentteki havayı etkilemiştir (Tunaya, 2000, s. 253). Seçim kararının ardından Heyet-i Temsiliye, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin seçimlere katılmayacağına dair açıklamada bulunmuştur. Sonrasında ise kimseyi aday olarak açıklamayacağını, lakin Cemiyet’in fikirlerini benimseyenlerin Cemiyet namına aday olabileceklerini belirtmiştir. Akabinde Heyet-i Temsiliye, seçimler başladığı vakit mebus adaylarını tespit etmenin dışında bağımsız olarak aday olanları onaylama işine girişmişti. Bununla birlikte Cemiyet, seçimler için çaba sarf edilmesi ve aday olanların isimlerini bildirmelerini istemiştir (Karaca, 2004, s. 222-224).

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu’nun belirlemiş olduğu adayların mebus olabilmesi için Kara Vasıf Bey’i görevlendirmiştir. Vasıf Bey, İstanbul seçimlerinde seçkin kişileri mebus yapmak için çaba sarf etmiş, oluşacak tepkileri engellemek adına temiz yapıda HİF ve sosyalist

26 Mütareke döneminde kurulan fırka ve cemiyetler hakkında detaylı bilgi için bkz: Tarık Zafer Tunaya, Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt 2. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

seçilmesinin iyi olacağını düşünmüştür. Hakikaten, 6 Kasım günü Vasıf Bey, İstanbul'daki çalışmalarını şu şekilde hülasa etmektedir: “Sulh ve Selamet’i tamamen kazandık demektir. Milli Türk de bizim. Milli Ahrar’ı yıkıyoruz. Milli Kongre yola gelecek” (Atatürk, 2020, s. 178-79).

HİF, seçimlerin tarafsız yapılması durumunda seçime katılacaklarını bildirmiştir. Lakin gazetelerin haberlerine bakıldığında fırkanın taşra şubeleri bağımsız olarak seçimlere katılmışlardır. 17-18 Kasım tarihlerinde muhalifler Damat Ferid’in evinde toplanmışlar, olabildiğince Heyet-i Temsiliye’nin kaybetmesi için muhalif adaylar çıkarmaya karar vermişlerdir. Aralık ayı sonunda HİF mensubu 20 kişinin Anadolu’dan seçildiği fırkaya bildirilmişti. Lakin fırka, öncesinde almış olduğu karar neticesinde resmi olarak bir katılım göstermemiştir (Karaca, 2004, s. 238).

Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası, seçim kararının alınmasının ardından ilk başlarda fırkalarla birlikte hareket etmek istemiş, İstanbul’da ikamet eden aydınların ise kendi memleketlerinden aday olmalarını önermiştir. Milli Kongre’de yer almış olan fırka, ilk başlarda 5’i fırkadan olmak üzere 5 bağımsız adayı İstanbul için desteklemek istemiştir. Fırka, Milli Kongre ile fikir ayrılıkları yaşayınca kendi adaylarını belirlemiştir. Fırka, her ne kadar seçime girmek için hevesli olsa da HİF gibi seçimlerde tahakküm uygulandığını düşündüğünden seçime katılmaktan vazgeçmiştir (Güneş, 2017, s. 47). Lakin Karaca, fırkanın belirlediği beş mebus adayından Amasya ve Kırkkilise (Kırklareli)den toplamda iki mebus çıkarabildiğini söylemektedir (Karaca, 2004, s. 261).

Ahali İktisat Fırkası, seçimlerde diğer fırkalarla ortak hareket etmiştir. Fırka, Milli Kongre’ye katılarak adaylarını sunmuş, lakin taşrada kendi adaylarını çıkarmıştır. Fırka sekreteri Lütfi Arif Bey, ülkeye hizmet edecek adayların seçilmesi için çalışacaklarını belirtmiştir. Sonrasında İstanbul seçimlerinde Milli Ahrar Fırkası ile ortak hareket etme kararı alan fırka, adaylarını belirlemesinin ardından *Türk ve Müslüman Kardeşlerimize* başlığını taşıyan bildiri yayınlamışlardır. Fırka, seçimlerde başarı elde edememiştir (Güneş, 2017, s. 48; Karaca, 2004, s. 255).

Çiftçiler Fırkası, seçime dair yayınlamış olduğu bildiri çiftçiliğin önemine dikkat çekmiş, ayrıca en çok görmezden gelinen kesimin çiftçiler olduğuna vurgu yapmışlardır. Fırka, çiftçilerin haklarını savunmak adına seçimlere katılacağını belirtmiştir (Güneş, 2017, s. 49). Kurulduğu zaman dernek vasfını taşıyan Osmanlı Çiftçiler Derneği, seçim kararının alınmasıyla fırkaya dönüştürülmüştür. Milli Kongrede yer alan dernek, İstanbul’da ortak çalışma kararı almalarına karşın taşrada kendi başlarına hareket etmek istemişlerdir. İstanbul’da gösterilen adaylardan yedi tanesi mebus seçilmiş olup ortak aday olmaları ve mecliste fırka tarafından temsil edilememeleri nedeniyle herhangi bir oluşum ile ilişkilendirmek mümkün değildir (Karaca, 2004, s. 262-63).

Millî Ahrar Fırkası, seçimlerde Ahali İktisat Fırkası ile ortak hareket etmiş, Milli Kongrede de yer almıştır. Fırka, halkın güvenini kazanmış kişileri aday göstermeye karar

vermişti (Güneş, 2017, s. 50). Fırka, seçimler ile ilgili tavrını geç açıklamış, amaçlarının fazla mebus çıkarmak olmadığını, milletin esenliğini sağlayacak kişileri meclise sokmak için çalışacaklarını belirtmişlerdir. Fırka, İntihab Encümeninin kendisini feshetmesi sonucunda Ahali-i İktisat Fırkası ile İstanbul seçimlerinde ortak etme kararı almıştır. Fırkanın desteklediği adaylardan dördünün mebus seçilmesine karşın adayların fırka namına aday olmamaları ve başka oluşumlar tarafından da desteklenmeleri nedeniyle Meclis-i Mebusan'da fırka adına temsiliyet sağlayamamışlardır (Karaca, 2004, s. 254).

Milli Kongre, kuruluş amacı siyasi yapıları bir araya getirmek üzerinedir. Bunun için Kongre, kongreye katılmış olan yapılardan adaylarını belirleyip bildirmelerini istemiştir. İstanbul'da ortak aday belirleme girişimi esnasında tartışmalar meydana gelmiş, yalnızca Ahali İktisat, Milli Ahrar ve Çiftçiler Derneği ile birlikte hareket edilebilmiştir (Güneş, 2017, s. 59-60). Milli Ahrar Fırkası, Anadolu'da her fırkanın bağımsız olarak çalışmasını savunmuş, Çiftçiler Derneği ise ortak hareket etmek adına bazı koşullar öne sürmüştür. Ortak hareket etmeyi kesinleştiren fırkalar adaylarını belirlemişlerdir. Belirlenmiş olan adaylar Milli Kongre'nin adayları olmayıp fırkaların belirlediği adaylardır. Lakin basın tarafından adaylar Kongre'nin adayları imiş gibi lanse edilmiştir. Bunun üzerine Kongre bir bildiri yayınlarak adayların Cemiyetin adayları olmadığı, sadece halka önerilen isimler olduğu söylenmiştir. İntihab Encümeni, İstanbul seçimleri için milliyetçilerden oluşan adayların belirlenmesini istemesi üzerine tepkiler ve hizipleşme faaliyetleri ortaya çıkmış, hizipleşmenin önüne geçilmeye çalışılsa da fırkaların oluşturduğu İntihab Encümeni kendisini feshetmek zorunda kalmıştır (Karaca, 2004, s. 247-248).

Milli Türk Fırkası, seçim kararının verilmesi ile birlikte kurulan, Anadolu hareketini destekleyen bir fırkadır. İlk başlarda Milli Kongre Cemiyetinde yer almasına karşın ayrılmaya gereği duymuştur. Seçimlere bağımsız olarak katılan fırkanın İstanbul adayı Dr. Adnan Bey mebus olabilmıştır (Karaca, 2004, s. 252-53). Milli İktisat Fırkası ve Osmanlı Mesai Fırkası da seçime katılma kararı almıştır.

Gayrimüslimlerin durumuna bakıldığında büyük bölümü seçime katılmaktan imtina etmişlerdir. Yahudiler de seçime katılmama kararı almalarına karşın Mişon Ventura'nın çabasıyla Osmanlı Musevileri İntihab Cemiyeti kurulmuş, bu cemiyet, seçim yanlısı Yahudileri bir araya getirme çabası gütmüştür. Cemiyetin bir diğer amacı ise seçime katılmak istemeyen Yahudileri oy vermek için kazanmaktı. Cemiyet, Mişon Ventura ile Emanuel Karasu'nun adaylığını kararlaştırmış, lakin Emanuel Karasu'ya seçime katılmamasına dair tehdit içerikli mektuplar yazılmıştır. Avram Galanti ise Yahudilerin büyük bölümünün seçime katılmak konusunda hemfikir olduklarını açıklamıştır. Osmanlı Musevileri İntihab Cemiyeti, yayınladıkları beyanname ile seçimin önemi üzerinde durmuşlardır. Yahudiler, kendi içlerinden 13 kişiyi ikinci seçmen olarak belirlemiş, bu kişiler de Ventura'yı mebus yapmak için uğraşmışlardır. Ventura, aday olduktan sonra Yahudileri seçime çağırın bir bildirge yayınlamıştır. Lakin Yahudiler arasındaki karşıtlık uzun bir süre daha devam etmiş, bazı durumlarda çatışmaların bile olduğu görülmüştür. Ermenilerde ise Agop Basmacıyan

Uşak'ta ikinci seçmen olarak seçilmiştir. Basmacıyan bu durumu “mademki meşrutiyet var; mademki usul-ı kanun üzerine intihab zamanı gelmiştir arzu ettik intihabata iştirak ettik” şeklinde açıklamıştır. Seçimleri izlemekle görevli olan Fevzi Paşa da Ermenilerin birçok yerde seçime katıldıkları bildirmiştir. Bir başka Ermeni olan Ohannes Makaryan da İstanbul'dan bağımsız aday olduğunu ilan etmiştir. Rumlar ise İzmir'in işgalinin ardından Osmanlı'yı tanımıyorlardı. Lakin Osmanlı yöneticileri, Rumların da yönetime iştirak etmeleri istemekle birlikte oy kullanmalarını da istemiştir. Fakat Rumlar, eğer oy kullanma faaliyetinde bulunurlarsa Osmanlı vatandaşı olduklarını kabul edeceklerinden ötürü seçime katılmaktan çekinmişler idi (Güneş, 2017, s. 36-40).

Seçimlere Solun Yaklaşımı ve Numan Usta'nın Seçilmesi

Mütareke yılları, birçok fırkanın ve cemiyetin kurulmasına imkan tanımıştır. Sol, sosyalist düşüncüyü prensip edinmiş fırkaların kurulmasıyla yapılacak olan seçimleri önemsedikleri görülmektedir. Seçim kararının alınmasıyla birçok fırka ve cemiyet Milli Kongre çatısı altında buluşmuş, burada birlikte hareket ederek belirledikleri mebusları seçmek için mücadele etmişlerdir. Milli Kongre'nin içerisinde yer alan Türkiye Sosyalist Fırkası²⁷, 20 Ekim tarihinde yayınlamış olduğu bildiriye seçimlere katılmayacağını bildirmiş, lakin Milli Kongre'nin ısrarları sonucunda katılmayı kararlaştırmıştır (Karaca, 2004, s. 258). Milli kongrede yer alan diğer sol oluşum olan Sosyal Demokrat Fırkası²⁸, seçimlere katılırken örgütlenmeyi ve fikirlerini yaymayı gaye edinmiş, bundan dolayı seçimlere önem vermiştir.

Milli Kongre'nin dışında kalan sosyalist fırkaların başında Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası²⁹ gelmektedir. Fırka, seçim çalışmaları için ilk olarak 24 Ekim tarihinde, İstanbul Şehzadebaşı'nda bulunan Ferah Tiyatrosunda toplantı düzenlemiş, bu toplantıya birçok amele, cemiyet ve dernek katılmıştır³⁰. Toplantının açılışında TİÇSF genel sekreteri Dr. Şefik Hüsnü'nün konuşmasıyla başlamış, ardından Osman Alp ile Osman Usta konuşma yapmıştır. Sosyalizm mücadelesinin önemine değinen konuşmalarda seçim sisteminin burjuvaziye yaradığı düşüncesinden hareket ederek şu iki karar alınmıştır: “Nisbî Temsil

27 TSF, 1919 Şubatında Hüseyin Hilmi tarafından kurulmuş olup genel sekreteri Mustafa Fazıl Çun'dur. OSF'nin mütarekeden sonra yeni bir adla kurulmuş halidir. *İdrak* gazetesini yayınlamışlardır. Detay için bkz: Tunçay, 2009, s. 67-79.

28 Sosyal Demokrat Fırkası, 1918 yılının sonlarında eski İttihatçı Dr. Hasan Rıza tarafından kurulmuştur. Herhangi bir süreli yayını olmamıştır. Detay için bkz: Tunçay, 2009, s. 79-83. Bu satırdan sonra SDF şeklinde kısaltılarak aktarılacaktır.

29 Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Babıali'de merkezi olan, başkanlığını Mehmet Vehbi, sonrasında Ressam Namık İsmail yapmıştır. Genel sekreteri Dr. Şefik Hüsnü'dür. *Kurtuluş* isimli yayınları 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesinin ardından kapatılmıştır (Tunçay, 2009, s. 719-720). Bu satırdan sonra TİÇSF şeklinde kısaltılarak aktarılacaktır.

30 Berlin'de kurulmuş “Müteşebbis Türkiye ve Çiftçi Sosyalist Partisi”, Berlin'de kurulan İşçi Derneği, Mesai Cemiyeti, Osmanlı Sanatkarlar Cemiyeti, Bahri ve Berri Şoförleri Cemiyeti, Zeytinburnu Fabrikası Çalışanları, Baruthane, Ahırkapı, Hasköy Reji, Defterdar Bez Fabrikaları, Tersane Fabrikası, Salapuryacılar, Manavcılar, Hamallar Cemiyeti üyeleri

31 Erol Ülker, bu toplantıya katılım gösteren cemiyetlerin Birinci Dünya Savaşı esnasında İTC tarafından etkili bir biçimde kontrol edildiğinin altını çizmektedir (Ülker, 2020, s. 51).

sisteminin uygulanması için çalışmak ve seçimlerde başarı sağlamak için bütün sosyalist kuruluşlar ve partilerden oluşacak bir “İntihab Heyeti”nin kurulması” (Karaca, 1996, 50). Toplantıya SDF adına bir kişi katılım göstermiş, TİÇSF’ye başarılarını iletmıştır. Toplantıda iki bin amelenin yer aldığı belirtilmektedir³². Heyetin kurulması kararı alınan toplantıya TSF ile SDF katılmamışlardır. Toplantının yapıldığı esnada her iki fırka da Milli Kongre içerisinde faaliyetlerini yürütmekteydiler. Toplantının ardından Sosyalist Birliği kuruluşunu gerçekleştirmiş, toplantıdan dört gün sonra 28 Ekim tarihinde TSF ve SDF Sosyalist Birliğine katılmışlardır. Sosyalist Birliği, Milli Kongre’ye başvurarak kendileri adına mebus çıkarması talebinde bulunmuşlar, lakin Esat Paşa’nın reddetmesi sonucunda Kongre³³’de yer alan fırkalar Kongre’den ayrılmışlardır. Birlik, yeniden bağımsız olarak hareket etmeyi tercih etmiştir. Sosyalist Birliği, seçimlerde amelenin tek vücut halinde hareket etmesi adına Şehzadebaşı’nda bulunan Şark Tiyatrosu³⁴’nda toplantı düzenleyeceğini duyurmuştur (Güneş, 2017, s. 54). 31 Ekim tarihinde gerçekleştirilen toplantıda TSF Başkanı Hüseyin Hilmi³⁵ konuşmuştur.³⁶

Toplantının gerçekleştiği günlerde Milli Kongre, Heyet-i Temsilîye’ye seçimlere müdahale edilmemesine dair telgraf çekmiş, telgrafta Sosyalist Birliğinin imzası da yer almıştır. Lakin bu imza Birlik’e ait olmayıp sadece TSF’nin atmış olduğu imzadır. İmzanın ardından bir hafta sonra TSF, Birlik’ten ayrıldığını açıklamıştır. TSF’nin ardından SDF de İstanbul seçimlerine bağımsız olarak katılacağını belirtmiş, sosyalistlerden ayrı çalışma yapmıştır. Fırka dört adet aday belirlemiş, lakin bunların hiçbiri seçilememiştir. TSF, Dr. Refik Nevzad ile Sadri Celal Beyleri aday olay belirlemiştir. TİÇSF de bağımsız olarak katılmıştır. Sadece TİÇSF’nin kaldığı Birlik, Karaca’ya göre fırkaların dışında kalan yapıların katılması ile faaliyetini sürdürmüş olabilir; lakin dönemin İstanbul basınında Birlik’e dair bir bulguya rastlanmamaktadır (Karaca, 1996, s. 50). TİÇSF’den üç kişi taşra için adaylığını koymuştur. Adaylıklar İzmir, Eskişehir ve Niğde’den olup hiçbiri kazanamamıştır. Ayrıca İzmir’de seçimler gerçekleştirilememiş, bir kişi ise TİÇSF programını benimseyerek Çorum’dan aday olmuştur. Fırkaların aldıkları oylar şu şekildedir: TİÇSF adayı Mehmet Vehbi 14, SDF adayları Hasan Rıza, İbrahim, Yorgaki, hiç oy alamamışlardır. TSF adayları Refik Nevzad 7, Sadrettin Celal hiç oy alamamıştır.³⁷ Toprak, SDF’den Ali Rıza ve TİÇSF’den Şefik Hüsnü’nün de aday olduğunu belirtmektedir (Toprak, 1977, s. 124).

Seçim sonuçlarına bakıldığında, Sosyalist Birliği dışından bir işçinin mebus olarak seçilmesi sol cenah başta olmak üzere bazı fırkalar tarafından eleştirilmiştir. Mesai

32 Seçim için işçi toplantıları (1335/1919, 3). *Kurtuluş*, iç kapak sayfası (sayfa numarası yok).

33 Erol Ülker, Esat Bey’in talebi olumlu karşıladığını belirtmektedir. Erol Ülker, *Mütareke’nin İlk Yıllarında İstanbul’da Direniş ve Sol 1918-1920*, s. 42.

34 Toplantı haberleri ve transliterasyonu için Bknz: Akbulut ve Tunçay, *İstanbul Komünist Grubu’ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi’ne 1919-1926*, s. 57-61.

35 Hüseyin Hilmi hakkında bknz: Hamit Erdem, *Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçi Hilmi*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

36 Türkiye Sosyalistleri (1335/1919, Kasım 1). *Alemdar*, s.1.

37 Türkiye Seçimleri (1335/1919, 4). *Kurtuluş*, s. 80.

Fırkasından Numan Usta İstanbul'dan aday olmuş ve seçilmiştir. Birçok kaynakta Numan Usta'nın Mesai Fırkasından aday olduğuna dair iddialar yer almıştır. Seçimlerin öncesine kadar Numan Usta'nın kimse tarafından bilinmemesi ve mebus olarak seçilmesi, ikinci seçmen konumundaki İttihatçıların kendisine destek vermesi nedeniyle seçildiğine dair bir algı oluşmuştur. *Peyam* gazetesine göre Numan Usta'nın mütarekenin ardından Berlin'e gidip Talat Paşa ile görüşmüş, aldığı talimatlar ardından İTC Merkez Komitesi ile temas kurmuştur. Gazeteye göre seçim günü geldiğinde ise İTC Merkez Komitesi'nin ikinci seçmen konumundaki İTC yanlılarına vermiş olduğu talimat ile Numan Usta mebus seçilmiştir (Ülker, 2020, s. 46).

20 Aralık tarihinde Numan Usta *Vakit* gazetesi ile mülakat gerçekleştirmiş, kendisi fazla konuşmaktan kaçınmıştır. Kendisi mülakatta şu sözleri söylemiştir:

“Memleketimden, Türklükten aldığım feyz ile, ameleliğim ile, amele teşkilatının kuvveti ile, meydana çıkıyorum. İçinde bulunduğum zümre, Mebusan'a sunuf-u aza [üye] göndermek fikrini besleyen bir zümredir. Amele ruhunun hakim bulunduğu zümre şüphesiz bu hakka malikti. Amele seviyye-i içtimaiyesini [toplumsal seviyesini] yükseltmek, benliğini öğrenmek istiyor. Ben, bugün bu ihtiyacın tercümanı olacağım. Meclis-i Mebusan'a girerken beni ilk karşılayacak mesele, memleketimin sulhudur. Ve bu sulhu, ben hiçbir manda, vekalet olmaksızın isteyeceğim. Sonra, kendi zümrem haklarını arayacağım.

[sansür tarafından çıkarılmış]

Onun için ilk önce bu zümreye hakkını ister ve müdafaa eder bir vaziyet verdirmeye, bunun için memleketteki amelenin vaziyetini anlatmaya çalışacağım. Şimdiye kadar hiçbir taraftan muaveneti [yardım] görmeyen amelelerin hukukunu müdafaa edeceğim. Amelenin içtimaiyat vadisindeki terakkisine [gelişimine] hizmet edeceğim. Şu dakikada milli bir sosyalist olarak ortaya çıkıyorum. Bununla beraber şahsen bugünkü firkalardan hiçbirleriyle alakadar değilim. Maahaza, [bununla beraber] zümrem içinde Sosyalist, İşçi ve Çiftçi, Sosyal Demokrat partileriyle münasebattar [ilişkisi] olanlar var³⁸”

Numan Usta ile gerçekleştirilen mülakatın ardından dört gün sonra, 24 Aralık 1919 tarihinde yayınlanan *Vakit* gazetesinde TİÇSF'nin önde gelen bir simasıyla görüşme yapılmış, İstanbul seçimleri ve diğer seçimler üzerine görüşülmüş, ayrıca Numan Usta'nın seçilmesi hakkında da kendine soru sorulmuştur. Fırka sözcüsünün verdiği yanıt şu şekildedir:

“Numan Efendi'nin intihab olmuş [seçilmiş] olması herhalde şayan dikkat [dikkate değer] bir hadisedir. Biz bu hadisede İstanbul'daki sosyalizm cereyanının [akımının] müessir [etkili] olduğuna [inanıyoruz] kaniyiz. Bu cereyan bilhassa (Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi) tarafından 24 Teşrinevvel [Aralık] 1919'da yapılan Ferah Tiyatrosu'ndaki intihap içtimai [seçim toplantısı] ile

38 Numan Efendi ile Mülakat (1335/1919, Kânunuevvel/Aralık 20). *Vakit*. s. 1.

kendisini kuvvetle göstermişti. Muhtelif [çeşitli] burjuva fırkaları bu cereyanın ehemmiyetini [önemini] anlayamayarak lakayt [ilgisiz] kaldıkları halde, 135 müntehib-i sani [ikinci seçmen] amele cereyanının kuvvetini takdir etmişler ve reylerini [oylarını] Numan Efendi'ye vermişlerdir. Bir amelenin Meclise girmesi hadisesi dolayısıyla İstanbul işçi sınıfı bir ümit şeklinde bu intihabı muhtelif meseleler ve hadiseler karşısında alacağı vaziyete göre umumi [genel] ümitlerinde aldanıp aldanmadıklarını anlayacaklardır. Numan Efendi, beyanatında (Nasyonal Sosyalist) olduğunu söylüyor. Sosyalistlere göre, bu iddia sosyalizm prensiplerine karşı bir muhalefettir. Numan Efendi hakiki bir sosyalist ise beyanatında herhalde bir galat [yanlış] ifade vardır.³⁹

Aynı gün Celal Nuri, *İleri* gazetesinde yazmış olduğu makalede⁴⁰ amelenin durumundan bahis açarak Numan Usta'nın Mesai Fırkasının ileri gelen üyelerinden olduğunun üzerinde durur. Ülker'e göre Damat Ferid Paşa'nın fırkayı kapattırması hareketle fırka üyesi olarak değil de bağımsız olarak seçildiğini söylemek mümkündür (Ülker, 2020, s. 48).

TSF ise seçimlerin ardından beyanname yayınlama ihtiyacı hissetmiştir. 26 Aralık tarihli *Alemdar* gazetesinde yayınlanan beyannameye Numan Usta'nın mebus seçilmesi eleştirilmiş, açıkça Numan Usta'nın İTC mensubu olduğu vurgulanmıştır:

“Ne Türkiye Sosyalist Fırkasına ve ne de Sosyal Demokrat Fırkasına dahil olmayan ustabaşı Numan Efendi'nin İstanbul meb'usu olarak intihabı [seçilmesi] bu fırkalar için bir muvaffakiyet teşkil edemez [başarı oluşturamaz] (.....) Numan Efendi'nin İstanbul meb'usu olması memlekette sosyalizm cereyanı [akımı] ve sunufu amele menafii nokta-i nazarından [işçi sınıfına bakış açısına faydalı] da bir muvaffakiyet teşkil edemez. Müntehib-i sânilerin kısm-ı azâminin reylerini [ikinci seçmenlerin büyük bölümünün oylarını] atıktan sonra son saatte telgrafla namzetliğini vaz eden [adaylığını koyan] Numan Efendi gibi memleketçe hiç tanınmamış bir zâtın [kişinin] bir çok zevattan [kişilerden] fazla rey [oy] alması insanı hayretlerde bırakacak garibelerdendir [şaşırtacak şeylerdendir] (.....) Binaenaleyh [dolayısıyla] hiçbir siyasi fırkaya mensup olmadığını bizzat beyan eden Numan Usta'yı Meclis-i Meb'usan'a gönderen kuvvet amele kuvveti ve sosyalizm teşkilâtı değildir. Öyle ise bu kuvvet nedir? (.....) gayet açık bir surette şu hakikat anlaşılmalıdır ki memleketçe hiç tanınmayan, bilinmez hangi, makul sebebe mebni [-den dolayı] son saate kadar namzetliğini vaz'etmeyen [adaylığını koymayan]ve hiçbir sosyalist fırkasına mensub olmayan zatı mebus yapan amele kuvveti, sosyalizm değildir. Belki diğer meb'usları çıkaran İttihat ve Terakki kuvvetidir (.....) Biz Numan Efendi'nin tanımadığımız şahsını ve mazi-i siyasîsini mevzu-u bahsetmek [siyasi geçmişini konu etmek] istemiyoruz. Eğer hakikaten sosyalizm prensiplerine sâdık bir arkadaşımız ise kendisine düşen

39 İşçi ve Çiftçi Fırkasının Mütalaası (1335/1919, Kânunuevvel/Aralık 24). *Vakit*. s. 2.

40 Ameleden Bir Mebus (1335/1919, Kânunuevvel/Aralık 24). *İleri*, s. 1.

en birinci vazife istifasını vermek suretiyle hatasını tamir etmesidir. Aksi takdirde müdafaa etmekle mükellef olduğu sosyalizmin en esaslı kanununu bizzat ayaklar altına almış olacaktır⁴¹”

29 Aralık'ta yayınlanmış olan *İfham* gazetesinde ise yazarı belli olmayan *Sosyalizmde Devekuşları* başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Yazar, bu yazıda sosyalist partileri eleştirirken Numan Usta'ya sahip çıkmaktadır:

“Çünkü siz (sosyalist partiler), dört beş işsizden başka bir şey değilsiniz. Sizin gücünüz de, elbet sosyalizmden anladığımız sınırlı anlam kadar, yani dört beş kişilik olur. Amele teşkilatının çarkları içine girmiş bir adam... Numan Efendi ameli pratik [uygulamada da] bir sosyalist. . . Bu mesleğin ilmüne vakıf mı, değil mi; bilmem fakat benim için, sosyalizmin ne pratiği, ne de teoriği ile ilgisi olmayanlara nazaran elbette tercihe değer.

(...)

Düşünün bir kere. . . Sosyalist Fırkaları, bir amelenin mebus olmasına itiraz ediyorlar. Niçin? Çünkü kendi namzetleri [adayları] değilmiş. Yani, münafese [çekememezlik], dedikodu meselesi. . . Numan Efendi yeni Sosyalist Fırkasının namzedi olmasa bile, memleketimizin diğer sosyal sınıflarından çıkan mebuslara nazaran, kendisinin seçilmesi, işçi ordusu için elbette bir kazançtır. Bu kazanç ise, bizde sosyalizm mesleği için atılmış bir ilerleme adıdır. Halbuki, bu ilerleme adımına ilk itiraz eden kim? Sosyalist Fırkası. . . Buna sadece ayıp derler. Ey Karl Marx ey Lasal... Gel de senin mesleğin namına, ne garabetler [tuhafliklar] gösterildiğini seyret! Bizim Sosyalist Fırkaları da sosyalist ama, işçi mebusuna karşı, ona muarız [karşı çıkıyor]. İşte devekuşu şeklinde sosyalizm buna derler. Azizim Numan Efendi, siz bu kuru gürültülere hiç kulak asmayın!⁴²” (Sadi, 1994, s. 584-585).

İlhan Tekeli ile Selim İlkin, (*Kör*) Ali İhsan (İloğlu) Bey ve *Temsil-i Mesleki Programı* isimli çalışmasında Numan Usta'nın Kamil Efendi ve Muhtar Bey ile birlikte İttihatçı çevre tarafından İstanbul'da mebus olarak seçilmiş üç kişiden biri olduğunun altını çizmektedir. Numan Usta'nın bulunduğu çevre, İTC'nin İstanbul yönetimini kontrol etmekle birlikte mütareke sonrasında da faaliyetini sürdürmüştür. Yönetimde bulunanlardan biri olan Kör Ali İhsan Bey, Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesinin ardından toplantı düzenleyerek “mesleki temsil⁴³”i içeren bir program onaylanır. Ülker, Numan Usta'nın mebus seçilmesinin

41 Numan Efendi Sosyalist mi, İttihatçı mı? Türkiye Sosyalist Fırkasının Beyannamesi (1335/1919, Kânunuevvel/ Aralık 26). *Alemdar*. s. 3

42 Sosyalizmde Devekuşları (1335/1919, Kânunuevvel/ Aralık 29). *İfham*, s.2. Kerim Sadi, ilgili yazıyı günümüz Türkçesine yakın bir biçimde sadeleştirerek çalışmasında yer vermiştir. Yazıda, Kerim Sadi'nin çevirisinden yararlanılmıştır.

43 Mesleki temsil, “siyasal ve iktisadi hayatın, mesleki korporasyonlar etrafında örgütlenmesi” önermektedir (Ülker, 2020, s. 49).

Ayrıca konu ile ilgili yaşanan gelişmeler ile ilgili bkz: Erol Ülker, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Mesleki Temsil ve Sol*, Yordam Kitap, İstanbul, 2023.

ardından Numan Usta⁴⁴'nin yapmış olduğu açıklamalara dayanarak açıklamaların içeriğinin mesleki temsil tasarısının emarelerini barındırdığını vurgulamaktadır (Ülker, 2020, s. 48-49).

Seçim Sonuçları

1919 seçimlerinde toplam 162 mebus seçilmiştir. 1914'teki seçimlerde ise 254 mebus seçilebilmişti. Bunun nedeni, Birinci Dünya Savaşı'nda nüfus ve vilayetlerin kaybedilmesi ile ilgilidir. Ayrıca işgal altındaki vilayetlerde de seçimler gerçekleştirilememiştir. Seçimler toplamda 15 vilayet dahilinde toplam 66 merkezde gerçekleştirilmiştir. Bu seçimin özelliğine bakıldığında, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan bağımsızlık düşüncesinin toplumda yaygınlaşmasına vesile olmasıdır. Ayrıca, bu uğurda mücadele edecek olan temsilcilerin seçildiği bir seçim özelliğini de içermektedir (Çavdar, 1982, s. 245).

İşgal altında olan İzmir ve Adana için seçim yapılmaya çalışılmıştır. İzmir için seçim kararları uygulanmaya çalışılsa da Yunanlılar tarafından engellenmiştir. Seçimler, işgal altında olmayan bir kaza ve iki bölgede gerçekleştirilmiştir. Benzer bir durum Adana için de olmuştur. Lakin farkla bir yöntem tercih edilmiştir. Kilikyalılar Cemiyeti'nin vasıtasıyla İstanbul'da bulunan Adanalılar toplanmış, gizli oylar sonucunda dört mebus seçilmiş, mebusluk durumları gizli bir oturumda kabul edilmiştir (Tunaya, 2000, s. 254-255). Lakin seçilen kişilerin kim oldukları açıklığa kavuşturulamamasından dolayı meclis oturumlarında yer alamamışlardır (Sancaktar, 2021, s. 177).

Seçilmiş adayları, özellikle İstanbul seçimlerinin sonuçlarını herhangi bir fırkaya aitmiş gibi göstermek zordur. Bunun nedeni, seçilmiş adayların birden fazla fırka tarafından aday gösterilmesinden ötürüdür. Ayriyeten meclisin faaliyet göstermesi esnasında da fırkalara göre bir tanımlama yapılmamıştır. Meclis-i Mebusan, 12 Ocak tarihinde faaliyete geçtiği esnada bazı vilayetlerde seçimlerin devam ettiği görülmektedir. Meclis-i Mebusan'ın faaliyet göstermeye başladığı esnada bazı mebuslar ulaşım zorlukları sebebiyle geç iştirak edebilmişler, bazılarının ise hiç iştirak edemediği görülmüştür. Sadece 72 mebusun İstanbul'a gelebilmiştir.

Seçilen mebusların büyük bölümü Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin istediği şartlarda olup bir bölümü Cemiyet'in gayretleriyle seçilmişlerdir. Seçimlerde hangi adayların ne kadar oy aldığı, kimler tarafından desteklendiği konusunda farklı açıklamalar olmasından dolayı burada aday ve fırkaların ne kadar oy aldığına dair bir açıklamada bulunulmayacaktır. Seçimin sonuçlarına bakıldığında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kazandığı görülür. Bazı yerlerde HİF mensubu 20 kişinin seçildiğine dair haberler çıkmış, lakin işin gerçek olmadığı ortaya çıkmıştır. Yaşanan gelişmelerin ardından HİF, basını araç olarak kullanmaya başlayıp seçimin üzerinde baskıların olduğunu belirten yazılar yayınlanmıştır (Tunaya, 2000, s. 254). Seçim sonuçları ile ilgili göze çarpan iki nokta bulunmaktadır: Mustafa Kemal Paşa'nın ve bir

44 Numan Usta, 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgal edilmesi sonucunda kendisi Malta adasına sürülmüştür. Bir buçuk aylık sürgünün ardından gerçekleştirilen anlaşma sonucunda ülkeye dönerek Ankara'daki Meclis'e katılmıştır.

işçi olan Numan Usta'nın seçilmesidir. Mustafa Kemal Paşa, seçimler öncesinde kendisinin aday olmayacağını, lakin millet tarafından seçilirse memnun kalacağını bildirmiştir. Heyet-i Temsiliye, almış olduğu karar ile bağımsız aday olabilmek için 300 kişinin imzasına gerek olduğunu belirtmiş, bu durum kişilerin birden fazla yerde aday olabilmesine sebebiyet vermiştir. Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan aday olurken ayrıca Sivas'ta da aday gösterilmiş, Kütahya'da da gösterilmek istenmesine karşın Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan aday olacağını belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 268 oy ile mebus seçilmiş, bundan dolayı Erzurumlulara teşekkür etmiştir (Güneş, 2017, s. 87-88). Bunların dışında yaşanan ilginç bir durum ise iki kadının aday olmalarıdır. Osmanlı'da sadece erkeklerin aday olup oy kullanabilmelerine rağmen Halide Edip ile Fatma Aliye Hanımlara oy çıkmıştır.

Sonuç Olarak

Osmanlı Devleti, dağılmadan önceki son 50 yılı haricinde otokratik-monarşik bir biçimde yönetilmiştir. Bu yönetimlerde baskın din olan İslam, toplumu ve yönetimi şekillendiren bir unsur özelliğini taşımıştır. Mutlak monarşik yönetim ile dini unsurların birleşmesi sonucunda Osmanlı'da gelenekçi bir yaşam tarzı uzun süre egemen olmuştur. Lakin ardı ardına savaş ve toprak kayıplarının yaşanması sonucunda meydana gelen ekonomik ve siyasal krizler sonucunda değişimlerin yapılmasına dair kanaatler oluşmuştur. Avrupa'da başlayan Aydınlanma ve Devrim Çağı'nın etkileri dolaylı bir biçimde Osmanlı topraklarında da hissedilmiştir. Geleneklerinden vazgeçip modernleşmeye çalışan Osmanlı, yönetim biçiminden uzun süre vazgeçememiştir. Avrupa'da anayasacı taleplerin artması sonucunda bu talepler Osmanlı'da da hızlı bir biçimde artmıştır.

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı sorunlar yönetim ile ilişkilendirilmiş, bunun çözümü anayasanın yapılması ve meclisin açılmasında görülmüştür. Bunun sonucunda 1876 yılında ilk anayasa yapılıp meclis faaliyetlerine girilmiştir. Lakin padişahın yetkilerinin yeterince törpülenmemesi, geleneklerden bir türlü kopamamanın göstergesidir. Yaratılan anayasa ile padişah önemini korumuştur. Bunun örneği, 1878 yılında meclisin savaş bahanesiyle kapatılmasında görülmektedir. Meşrutî monarşi biçimine geçiş iki yıl bile sürmemiş, tekrardan mutlak monarşinin hüküm sürdüğü bir yönetime geçilmiştir. Bu yönetim otuz yılı aşkın sürmüş, anayasacı taleplerin ve ilerici hareketlerin yükselmesi sonucunda tekrardan anayasa yürürlüğe konulup seçimler yapılmış, meclis faaliyete başlamıştır. Yaşanan deneyimin etkisiyle anayasada değişikliğe gidilip padişahın yetkileri azaltılarak gerçek manada meşrutî monarşiye geçilmiştir. Yeniden meşrutiyetin ilan edilmesinin arkasında İTC bulunmaktadır. İTC'nin, siyaset sahnesinde fiilen yer almasının etkisi on yıl boyunca sürmüş, 1908 seçimlerinin ardından 1912 ve 1914 yılında yapılan seçimlerde de ülkenin belirleyici öznesi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti de katılım göstermiştir. Daha öncesine Balkan Savaşlarına da katılmış olan Osmanlı, İTC'nin etkisiyle savaşa girmiş ve yenilmiştir. Yenilginin faturası ağır olmuş, İTC'ye karşı faaliyetler yükselişe geçmiştir.

1914 seçimi ile açılan meclis savaş süresinde de faaliyet göstermiştir. Savaşın ardından ateşkes sürecine girilmesiyle meclis yeniden seçimlerin yapılması adına padişah tarafından kapatılmıştır. Ateşkes sürecinde Osmanlı yönetimi İtilaf Devletlerinin etkisiyle hareket ederek seçimlerin yapılmasını ve meclisin açılmasını geciktirmiştir. Mütareke süreci, meclisin ve seçimlerin ne kadar önemli olduğunun farkına varıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Milli Mücadele için örgütlenme faaliyetlerinin dışında birçok fırka ve cemiyet ülkenin kaderini belirlemek adına sahneye çıkmış, seçimler ile oluşacak meclisin milletin kaderini belirlemesi için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ortaya çıkan fırkalar içerisinde sosyalizmi temsil eden fırkalar da fiili anlamda mücadeleye girişmişler, işçi sınıfını temsil etmek adına uğraşmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından İTC'nin tarih sahnesinden kaybolmasıyla birlikte sol düşünce kendisini ifade edebilme imkânına erişmiştir. Savaş devam ederken Rusya'da meydana gelen Ekim Devriminin etkisi bulunduğu sınırları aşarak Osmanlı topraklarında da kendisini hissettirmiştir. Ekim Devriminin meydana gelmesi ile birlikte Osmanlı ve Rusya arasındaki savaşın sona ermesi de Rusya'ya, bunun yanında sosyalizme olan ilgiyi arttırmıştır. Sosyalistler, seçim kararının alınmasının ardından örgütlenmek için birlik oluşturmuşlardır. Bu birlik, kısa sürede fırkaların birlikte ayrılması ile işlevsiz bir hal almıştır. Sosyalistlerin birliğinin neden sönümlendiğine dair gün ışığına çıkan bir dokümana rastlanmamaktadır. Sosyalist Birlik'in kendisini feshettiğine dair bir açıklamaya da rastlanmamaktadır. Birlik için çözüldü demekle bir sakınca bulunmamaktadır. Her halükarda ittifaksız bir biçimde sosyalist fırkalar olan TİCSF, TSF ve SDF seçimlere kendi başlarına katılmış, bunun sonucunda hiçbir fırkanın adayı seçilememiştir.

Sosyalist fırkalar dışında bir işçinin mebus olarak seçilmesi, İTC'nin tekrardan sözcü sahibi olacağı düşüncesini akıllara getirmiş, bazı kesimler ise işçi sınıfı açısından önemli görmüşlerdir. Numan Usta, Meclis'e giren tek işçi mebus olmuştur. Numan Usta'nın sosyalist mi yoksa ittihatçı mı olduğuna dair tartışmalar hem sol cemaatte hem de basında yankı uyandırmıştır. İTC'nin işçi cemiyetlerinde faaliyet göstermesi, işçi sınıfının İTC etkisi altında kaldığını göstermektedir. Bu etki, mesleki temsil düşüncesinde yer bulmuş olup Cumhuriyetin ilk yıllarında da kendisini göstermiştir.

1919 seçimleri, sadece erkeklerin aday olup yine erkeklerin oy vermesi durumuna rağmen iki kadına oy çıkan bir seçim olmuştur. Bu durum toplumdaki beklentiler açısından ayrıca irdelenmesi gereken bir olgudur.

1876 yılında ilan edilen anayasa, 1919'a kadar değiştirilmiş olsa da esası aynı kalmıştır. Bu bakımdan padişaha verilen önem nedeniyle monarşik düzen esasen korunmuştur. Bu durum, hem yönetimde hem de seçimler konusunda verilen yetkilerde hissedilmiştir. 1919 seçimleri, Milli Mücadele'nin örgütlenme ve sözcü sahibi olduğu bir dönem açısından önem arz etmiştir. Ayrıca 1920 yılında açılan Meclis-i Mebusan, üç ay kadar faaliyet göstermesine karşın Milli Mücadele'nin yükselmesine ve mücadelenin sesini duyurması açısından önemlidir. Seçim

sonrasında açılan meclis, 23 Nisan'da Ankara'da açılmış olan Büyük Millet Meclisi'nin çekirdeğini de oluşturmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça/References

- Akbulut, E. ve Tunçay, M. (2012). *İstanbul komünist grubu'ndan (aydınlık çevresi) Türkiye komünist partisi'ne 1919-1926*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Akyıldız, A. (2003). Meclis-i Vükelâ. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28, 251-253.
- Armağan, S. (1967). Türk parlamento seçimleri. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 33 (3-4), 45-100.
- Atatürk, M. K. (2020). *Gençler için fotoğraflarla Nutuk* (30. Bs). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Baykal, B. S. (1974). *Heyet-i Temsiliye kararları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çavdar, T. (1982). *Türkiye'de liberalizmin doğuşu*. İstanbul: Uygurluk Yayınları.
- Eraslan, C. ve Olgun, K. (2006). *Osmanlı devletinde meşrutiyet ve parlamento*. İstanbul: 3f Yayınevi.
- Güneş, İ. (2017). *Atatürk dönemi Türkiye'sinde milletvekili genel seçimleri 1919-1935*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İğdemir, U. (1975). *Heyet-i Temsiliye tutanakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnönü, İ. (1985). *Hatıralar birinci kitap*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kalaycıoğlu, E. (2016). Türkiye'de siyasal katılma ve siyasal kültür. M. Kabasakal (Der.), *Türkiye'de siyasal yaşam dün, bugün, yarın* kitabı içinde (s. 183-220). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kansu, M. M. (2019). *Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber cilt 1*. Ankara: TTK Yayınları.
- Karaca, N. (1996). Mütareke yıllarında parti olarak kurulduğu sanılan bir heyet Sosyalist Birliği. *Tarih ve Toplum*, 151, 49-50.
- Karaca, T. N. (2004). *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Menteşe, H. (1986). *Osmanlı mebusan meclisi reisi Halil Mentеше'nin anıları*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Orbay, R. (1993). *Cehennem değirmeni - siyasi hatıralarım*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Özbudun, E. (2016). Türkiye'nin anayasa sorunu. M. Kabasakal (Der.), *Türkiye'de siyasal yaşam dün, bugün, yarın* kitabı içinde (s. 23-38). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sadi, K. (1994). *Türkiye'de sosyalizmin tarihine katkı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancaktar, F. M. (2021). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e anayasa, seçim ve meclis tecrübesi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Toprak, Z. (1977). Türkiye Sosyalist Fırkasının bir risalesi: sosyalistlik nedir?. *Toplum ve Bilim*, 1, 124-139.
- Tunaya, T. Z. (1984). *Türkiye'de siyasal partiler cilt 2*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

- Tunçay, M. (2009). *Türkiye’de sol akımlar (1908-1925) cilt 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turan, İ. (2016). Türkiye’de parlamento ve seçimler. M. Kabasakal (Der.), *Türkiye’de siyasal yaşam dün, bugün, yarın* kitabı içinde (s. 99-125). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uluşahin, N. (2016). Kuvvetler ayrılığı ve yasama-yürütme ilişkileri. M. Kabasakal (Der.), *Türkiye’de siyasal yaşam dün, bugün, yarın* kitabı içinde (s. 39-66). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ülker, E. (2020). *Mütareke’nin ilk yıllarında istanbul’da direniş ve sol 1918-1920*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Gazete ve Dergi

Alemdar

İfham (1919)

Kurtuluş (1919)

Vakit (1917)